

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Випускна робота бакалавра

**на тему «Фінансова стійкість банківської системи України як
запурука її фінансової безпеки»**

Виконав: студент 4-го курсу, групи 401-ЕФ

Спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Божко А.В.

Керівник: д.е.н., професор Єгоричева С.Б.

Рецензент: директор відділення (Полтавське №5)
АТ «Альфа-Банк» Турченко М.М.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань

Божко А.В. _____

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі

Божко А.В. _____

Полтава, 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЯК ЗАПОРУКИ ЇЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	7
1.1. Економічна сутність фінансової стійкості банківської системи	7
1.2. Роль фінансової стійкості банківської системи у забезпеченні її фінансової безпеки.....	17
1.3. Методи забезпечення фінансової стійкості банківської системи	26
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	35
2.1. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банківської системи як запоруки її фінансової безпеки	35
2.2. Діагностика фінансової стійкості банківської системи України	46
2.3. Аналіз загроз фінансовій стійкості банківської системи України на основі макроекономічних показників.....	54
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ЇЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	66
3.1. Підвищення капіталізації банківської системи як фактор забезпечення її фінансової стійкості.....	66
3.2. Шляхи вдосконалення ризик-менеджменту вітчизняних банків.....	77
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
ДОДАТКИ	98

				ВР 401-ЕФ 20115			
	П. І. Б.	Підпис	Дата				
<i>Розроб.</i>	<i>Божко А.В.</i>			<i>Фінансова стійкість банківської системи України як запорука її фінансової безпеки</i>	Літ.	Арк.	Акрушів
<i>Перевір.</i>	<i>Єгоричева С.Б.</i>				3	98	
<i>Н. Контр.</i>	<i>Кривенко О.А.</i>				<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>		
<i>Затверд.</i>	<i>Птащенко Л.О.</i>						

ВСТУП

Банківська система є однією із основних складових національної економіки, що акумулює вільні грошові капітали і обслуговує виробничі і інвестиційні потреби підприємств і населення. Від її якісного стану і ефективного розвитку багато в чому залежить розвиток суспільства загалом. У період соціально-економічних перетворень, пов'язаних з необхідністю проведення комплексної модернізації, завдання забезпечення стійкого і безпечного розвитку банківської системи України набуває особливої актуальності з огляду на те, що становлення вітчизняної банківської системи супроводжується періодичними кризовими явищами, вкрай небезпечними для економіки загалом. Фінансова стійкість виступає не тільки умовою своєчасності розрахунків між господарюючими суб'єктами, але і фактором, що забезпечує довіру до банківської системи приватних вкладників, заощадження яких служать одним з основних джерел інвестицій у виробничу сферу.

На даний час українська банківська система знаходиться на етапі трансформації, метою якої є створення модернізованої системи сучасного типу, що відповідає світовим стандартам. Тим самим буде забезпечено стійкій стан системи, головною характерною рисою якого є здатність долати кризові явища, протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечувати ефективне виконання своїх функцій. Для нашої країни ця проблема має особливе значення у зв'язку зі зростаючою інтеграцією у світовий фінансовий простір при порівняно невеликому досвіді застосування механізмів регулювання банківської системи державою.

Питанням аналізу, оцінці та шляхам забезпечення фінансової стійкості банківської системи у взаємозв'язку з її фінансовою безпекою значну увагу приділено у працях таких вітчизняних науковців, як: О. І. Барановський, О. Б. Васильчишин, В. Я. Вовк, О. В. Дзюблук, Ж. М. Довгань, С. Б. Єгоричева,

М. І. Зверяков, Л. А. Ключко, В. В. Коваленко, М. Й. Ковач, В. М. Кочетков, О. В. Крухмаль, К. В. Олексенко та інші.

Метою роботи є розвиток теоретичних засад, методичних підходів та практичних аспектів забезпечення фінансової стійкості банківської системи як запоруки її фінансової безпеки у сучасних економічних умовах.

Для досягнення поставленої мети у процесі написання бакалаврської роботи були поставлені такі завдання:

- уточнити економічну сутність фінансової стійкості банківської системи;
- з'ясувати роль фінансової стійкості у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи;
- охарактеризувати методи забезпечення фінансової стійкості банківської системи;
- визначити методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банківської системи;
- здійснити діагностику фінансової стійкості банківської системи України;
- проаналізувати загрози фінансової стійкості вітчизняної банківської системи на основі макроекономічних показників;
- обґрунтувати необхідність підвищення капіталізації банківської системи України для забезпечення її фінансової стійкості;
- виявити шляхи вдосконалення ризик-менеджменту вітчизняних банків для покращення їх фінансової безпеки.

Об'єктом дослідження є процес функціонування банківської системи.

Предметом дослідження є теоретичні засади, методичні підходи та практичні аспекти забезпечення фінансової стійкості банківської системи України як запоруки її фінансової безпеки.

Теоретичною і методологічною основою бакалаврської роботи є положення загальної економічної теорії, теорій банківської справи та фінансової безпеки. При виконанні роботи використано загальнонаукові й

спеціальні методи дослідження, а саме: аналізу й синтезу, систематизації та класифікації, порівняння, узагальнення результатів, а також методи графічного та табличного відображення.

Інформаційну базу дослідження становили нормативні та законодавчі документи України, міжнародні документи, що регулюють банківську діяльність, монографічні роботи й статті вітчизняних науковців у фахових виданнях, статистична звітність Національного банку України за 2016–2020 роки.

Практична значущість проведеного дослідження полягає у можливості використання його результатів у поточній діяльності учасників банківської системи для забезпечення її фінансової стійкості та фінансової безпеки.

Результати дипломного дослідження були апробовані на V Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність» (м. Полтава, 14 травня 2021 року) (додаток А).

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі досліджено економічну сутність фінансової стійкості банківської системи; її роль у забезпеченні фінансової стабільності; методи забезпечення фінансової стійкості банківської системи. У другому розділі охарактеризовано методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банківської системи, проведено діагностику її стану, а також проведено аналіз загроз фінансової стійкості на основі макроекономічних показників. У третьому розділі доведено необхідність підвищення капіталізації вітчизняної банківської системи та запропоновано шляхи вдосконалення ризик-менеджменту вітчизняних банків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЯК ЗАПОРУКИ ЇЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Економічна сутність фінансової стійкості банківської системи

Банківська система кожної держави, в незалежності від її економічної моделі та організації суспільних відносин, відіграє вирішальну роль у забезпеченні руху грошових потоків. Вона виконує основні функції фінансової системи шляхом: забезпечення стабільності національної грошової одиниці; забезпечення руху фінансових ресурсів у часі, через кордони та між окремими галузями тощо; розробки та забезпечення способів управління ризиками; забезпечення механізму об'єднання фінансових ресурсів та їх розподілу; забезпечення безперебійної роботи платіжних систем.

Таким чином, стійкість економіки, в тому числі її найважливішої ланки – банківської системи, сьогодні є однією з найголовніших проблем. Нестабільність національних економік, нерівномірність економічного розвитку окремих держав, що підсилюється спекулятивними операціями банків, призводить не тільки до національних банківських криз, а й до глобальних фінансових потрясінь. Фінансова стійкість – основа функціонування банківської системи, відображення ефективності використання, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, організація правильного руху фінансових потоків.

Банківська система – сукупність різноманітних за своєю діяльністю банків та банківських інститутів у їх взаємозв'язку, що працюють у певній країні в певний період часу, складова кредитної системи. Виникненні банківської системи пов'язане не з механічним об'єднанням окремих банків, а вона базується на заздалегідь виробленій концепції, в межах якої відводиться певне місце кожному виду банків і кожному окремому банку. Банківська система є динамічною системою, в якій банки мають можливість успішно

функціонувати завдяки взаємозв'язкам між собою та з суб'єктами банківської інфраструктури (платіжні системи, клірингові механізми, стандарти обліку та звітності тощо) [1, с. 89].

Відповідно до тлумачного словника, «стійкість» визначена «як здатність витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; довго зберігати і виявляти свої властивості, не піддаватися руйнуванню, псуванню» [2, с. 710].

Фінансова стійкість є базою функціонування банківської системи, відображенням того, наскільки ефективно використовуються, розподіляються та перерозподіляються фінансових ресурсів, організації безперебійного проходження фінансових потоків, що, врешті-решт, визначають будь-які економічні відносини. Зважаючи на непостійне та ризиковане середовище господарювання важливим буде правильне трактування сутності тих чи інших явищ та процесів, та використання ефективних прийомів для їх оцінювання та управління ними. Саме тому визначення чіткого тлумачення фінансової стійкості банківської системи та прозорості, простої і інформативної методики її оцінювання є одним із актуальних питань сьогодення. В умовах глобалізації та інтенсифікації банківського бізнесу, посилення конкурентної боротьби на фінансових ринках актуалізується проблема розробки системи управління фінансовою стійкістю банківської системи на основі визначення відповідних принципів, інструментів та методів.

Стойкість банківської системи – це комплексне поняття, тому необхідним буде розглянути її основні види, що виокремлені за декількома ознаками.

1. За оцінкою – реальна та потенційна. Реальна стійкість – це та стійкість, яка показує себе в роботі, проявляється у виконанні своїх функцій та поставлених задач. Потенційна стійкість – це лише передбачувана (базується лише на одній думці), умовна стійкість, на ділі оманлива.

2. Відповідно до часової характеристики, виділяють довгострокову та короткострокову стійкість банківської системи. Довгострокова стійкість проявляє себе протягом тривалого періоду часу та не залежить від зміни економічних циклів та менеджменту. Короткострокова стійкість проявляється

протягом відносно короткого періоду часу і, проявляючись у проміжних, короткострокових успіхах та здобутках, зазвичай є умовною.

3. За характером збалансованості: збалансована стійкість банківської системи, а також система з нестійкою рівновагою. Збалансованість проявляється в такому співвідношенні окремих блоків системи, при якому досягається їх адекватний розвиток, відповідність один одному. Нестійка рівновага окремих блоків банківської системи, що проявляється в нерозвиненості, слабкості окремих із них, робить всю систему ненадійною.

4. Відповідно до структури, стійкість банківської системи поділяється на такі види: фінансова, організаційна, кадрова, операційна, ділова. Фінансова стійкість проявляється в кількісних показниках, що характеризують ресурси та результати банківської діяльності. Організаційна стійкість характеризується відповідністю структури апарату управління окремого банку його цілям та задачам. Кадрова стійкість банківської системи передбачає забезпеченість системи кваліфікованими кадрами в довгостроковій перспективі. Операційна стійкість проявляється в здатності системи надавати продукти та послуги, що відповідають потребам ринку. Ділова стійкість характеризується ступенем виконання задач та цілей, що виникають перед банківською системою в цілому та кожним окремим банком.

5. За характером обраної політики виділяють консервативну та агресивну стійкість банківської системи. Обидва ці види традиційно пов'язують зі становищем конкретного банку на ринку, з рівнем конкуренції. Виходячи з рівномірності розвитку банків, виділяють наступні види стійкості банківської системи: банки, що швидко розвиваються, банки, що рівномірно розвиваються та ті, що розвиваються нерівномірно [3, с.155].

Фінансова стійкість є основою функціонування банківської системи, відображенням ефективності використання, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, організації належного проходження фінансових потоків, що в кінцевому рахунку опосередковують будь-які економічні відносини в державі.

Вітчизняні науковці сформуваали декілька підходів до визначення поняття фінансової стійкості банківської системи. З точки зору функціонального підходу, під фінансовою стійкістю банківської системи розуміється здатність останньої виконувати на заданому суспільством рівні притаманні їй функції і роль у фінансовій системі, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх сил, що перешкоджають їх здійсненню.

З точки зору структурної цілісності, фінансова стійкість банківської системи розуміється як її здатність повертатися в рівноважний стан, незважаючи на впливи внутрішніх і зовнішніх факторів, завдяки наявності структурної стійкості, явищ самоорганізації, підтримання стійкості комерційних банків, що входять у систему, а також керуючим впливам з боку центрального банку. Відповідно до цього підходу, фінансова стійкість банківської системи – це її здатність за рахунок самоорганізації та структурної стійкості, забезпечення та підтримки стійкості комерційних банків–складників цієї системи та за допомогою втручання центрального банку відновлювати свою рівновагу незалежно від впливу внутрішнього та зовнішнього середовища.

В. Вербенська стійкість банківської системи розуміє як її здатність під дією певних ендогенних або екзогенних дестабілізуючих чинників в умовах динамічної та структурної нестабільності за рахунок внутрішніх сил уникати масового банкрутства фінансових інституцій з метою виконання своїх функцій з перерозподілу ресурсів у економіці в не меншому обсязі, ніж до впливу зазначених чинників [4, с. 15].

Європейський центральний банк визначає фінансову стійкість «як стан, в якому фінансова система здатна витримувати економічні потрясіння, знижувати ймовірність перебоїв в процесі фінансового посередництва, щоб не завдати значної шкоди при розподілі і перерозподілі заощаджень» [5].

У процесі дослідження виявлено велику кількість трактувань поняття «фінансова стійкість банківської системи» вітчизняними науковцями, деякі з них подані у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Приклади поглядів науковців на визначення сутності фінансової стійкості
банківської системи

Автор	Трактування поняття
Г. Фетисова [6 с. 450]	фінансова стійкість трактується як комплексний позитивний стан, який характеризується розвитком якісних параметрів діяльності банківської системи в цілому та окремих її елементів у взаємодії з інтересами економіки
В.І. Варцаба [7 с. 311]	фінансову стійкість прийнято трактувати як якісну характеристику фінансового стану банку, що визначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням банківських ресурсів і активів за умови підтримання на достатньому рівні ліквідності, платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків»
Н. Водоп'янова [8, с. 11]	визначає фінансову стійкість банківської системи як певний стан структури активів та пасивів, що впливають на платоспроможність усієї банківської системи
І. Склеповий та Н. Шелудько [9, с. 42]	фінансова стійкість банківської системи – це інтегральна характеристика спроможності банків як системи трансформування ресурсів та ризиків, повноцінно (з максимальною ефективністю та мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища
Р. Шиллер [10, с. 38–40]	фінансова стійкість банківської системи виражає узагальнюючу результативність усіх складових її стійкості і вимірюється системою показників, насамперед обсягом і структурою власних ресурсів, рівнем прибутковості, нормою прибутку на власний капітал, встановленими показниками ліквідності, мультиплікативною ефективністю власного капіталу, обсягом створеної доданої вартості тощо
Коваленко В.В., Радова Н.В. [11, с. 325]	міра повноти та якості вирішення завдань, поставлених перед системою, виконання банківською системою своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату; спроможності максимально ефективно та з мінімальним ризиком трансформувати, розподіляти та використовувати ресурси задля виконання власних зобов'язань, збереження ефективності діяльності банків в умовах допустимого ризику та нівелювання наслідків кризи.»
Довгань Ж.М. [12, с. 261]	інтегральна характеристика, що відображає здатність банківської системи ефективно протидіяти негативним екстерналіям та інтерналіям, а також можливість банківської системи швидко і з найменшими втратами подолати наслідки фінансової кризи шляхом застосування її адаптаційного механізму

*Складено автором [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12]

Проаналізувавши дані підходи, можна зробити висновок, що фінансова стійкість банківської системи – здатність системи підтримувати такий стан

фінансових потоків, що забезпечує ефективне використання наявних фінансових ресурсів, нормальний розвиток системи, її ефективне функціонування, підтримку інвестиційної привабливості та ділової активності з одночасним збереженням кредитоспроможності та платоспроможності в межах допустимого рівня ризику.

Фінансова стійкість банківської системи – це показник довіри з боку інвесторів, вкладників, партнерів та кредиторів. В умовах криз банківська система не може ефективно функціонувати, задовольняти потреби клієнтів та держави.

Розглядаючи фінансову стійкість банківської системи на різних рівнях, можна зробити висновок, що на мікрорівні стійкість – це здатність банку функціонувати, реалізовувати свої цілі й завдання, виконувати обов'язки перед клієнтами в умовах настання економічних шоків та кризових явищ. На макрорівні – це здатність банківської системи подолати кризові ситуації в різних сферах і продовжувати функціонування, не викликаючи при цьому необхідності в економічних агентів радикально змінювати свої цілі і завдання щодо клієнтів навіть в умовах істотно негативних наслідків. Тобто, стійкість – це макроекономічна характеристика усієї банківської системи, котра визначається сукупністю показників стійкості окремих банків.

На фінансову стійкість банківської системи впливає багато чинників, які залежно від якісних характеристик їх впливу мають як позитивне, так і негативне значення (рис. 1.1).

На зменшення рівня фінансової стійкості банківської системи можуть впливати такі чинники: зниження якості банківських активів; втрата довіри з боку вкладників, що підтверджується фактом відтоку депозитних коштів; зниження ліквідності; зменшення капіталізації банків; скорочення ресурсної бази банків; зростання процентних ставок; збільшення обсягів неповернутих валютних кредитів; складнощі із залученням нових інвестицій, зумовлені кризовими явищами на європейських фінансових ринках та зниженням кредитних рейтингів банків.

Рис. 1.1. Фактори впливу на фінансову стійкість банківської системи

*Складено автором [13, с. 350]

До зазначених чинників В.В. Коваленко додає такі: високі ризики кредитування, що зумовлені неефективною структурою економіки; залежність банківської системи від фінансового стану підприємств-позичальників; зростання ризиків, пов'язаних із фондовим ринком і динамікою цін на окремих сегментах фінансового ринку; проблеми з поверненням зовнішніх запозичень, які активно залучалися в попередні роки; рівень капітальної бази банківської системи та досить низька якість ресурсів; проблеми рефінансування банків; політичне втручання в діяльність банківської системи [14, с. 25].

Довгань Ж.М. пропонує інший підхід до класифікації факторів порушення фінансової стійкості банківської системи. Відповідно до цього, всі фактори слід поділити на дві групи та чотири рівня в залежності від характеру виникнення шоків.

1. Фактори першої групи, що є екзогенними по відношенню до національної банківської системи (вплив політичного, економічного, фінансового та соціального середовища на наднаціональному та національному рівнях):

- порушення зовнішніх зв'язків банківської системи з зовнішньоекономічним середовищем;
- диспропорції у структурі та динаміці грошового обігу;
- проблеми у функціонування платіжних систем;
- порушення стійкості фондового та валютного ринків;
- кризові явища в країні та у світовому фінансовому просторі.

2. Фактори другої групи, що є ендогенними по відношенню до національної банківської системи (обумовлені внутрішніми процесами, що відбуваються в конкретних банках та банківській системі в цілому):

- неефективне функціонування більшості системоутворюючих банків;
- невиконання або неналежне виконання центральним банком своїх функцій;
- неадекватна політика центрального банку та інших регуляторів;
- порушення взаємозв'язку між центральним та комерційними банками;
- надмірне збільшення або суттєве зменшення кількості комерційних банків в системі [15, с. 5].

Формування фінансової стійкості банківської системи передбачає наявність ряду принципів, дотримання яких дозволяє підвищити ефективність її функціонування. На основі розглянутих вище наукових джерел, пропонуємо ділити принципи на специфічні та загальні. Група специфічних принципів обумовлюється специфікою функціонування банківської системи як окремого елемента ринкової системи. Принципи загального типу визначають якісні характеристики банківської системи. До них відносяться.

1. Принцип захисту інтересів приватних інвесторів, що витікає з необхідності залучення позикових коштів до банківської системи. Наслідком

дотримання цього принципу є достатність притоку ресурсів до банківської системи, що дозволить їй виконувати покладені на неї завдання.

2. Принцип достатності та адекватності законодавчої бази. Наявність адекватної економічним реаліям законодавчої бази є фундаментальною основою стійкості банківської системи.

3. Принцип наявності банківської інфраструктури. До інфраструктури в даному випадку слід віднести кредитні бюро, консалтингові та рейтингові агентства, розрахункові центри, кадрові агентства тощо. Недостатній розвиток цього інституту або його відсутність можуть бути причинами посилення процесу дестабілізації банківського сектору.

4. Принцип системності, який визначає необхідність наявності у банківській системі ряду якісних характеристик, що дозволяють розглядати її як систему утворюючий об'єкт. Це означає, по-перше, що банківська система повинна бути ієрархічно упорядкована, мати декілька рівнів. По-друге, система повинна бути єдиною з зовнішнім середовищем: будучи частиною економіки, банківська система схильна до впливу зовнішніх факторів.

5. Принцип оптимальної інтеграції національної банківської системи в систему господарських зв'язків. Лібералізація доступу іноземного капіталу в банківську систему, з одного боку, веде до притоку інвестиційних ресурсів, а з іншої – до загрози втрати контролю за нею.

6. Принцип багатостороннього контролю діяльності банківської системи. В силу важливості впливу, що чиниться банківською системою на національну економіку, вона є об'єктом всебічного контролю. Цей контроль здійснюється Центральним банком, урядовими та податковими органами, казначейською системою тощо [16, с. 78].

Тому дотримання вище викладених принципів необхідне для стійкого, ефективного функціонування банківської системи, яке робить її здатною протистояти несприятливому зовнішньому впливу.

Водночас, слід пам'ятати про те, що не можна ототожнювати фінансову стійкість банківської системи з фінансовою стійкістю окремих комерційних

банків, які її утворюють. Так, голова центрального банку Швеції С. Ігвес, даючи загальну оцінку підходу до регулювання банківської діяльності в світі, звернув увагу на те, що «до кризи регулювання банківської діяльності було надто сконцентровано на окремих інститутах, оскільки вважалось, що система залишатиметься фінансово стійкою, поки залишатимуться стійкими її елементи, і при цьому ігнорувались ризики, створювані на системному рівні» [17].

З цієї точки зору, важливим є визначення теоретичних відмінностей понять «фінансова стійкість банківської системи» та «фінансова стійкість комерційного банку», що наведені у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Відмінності понять «фінансова стійкість банківської системи» та
«фінансова стійкість комерційного банку»

Ознака	Фінансова стійкість банківської системи	Фінансова стійкість комерційного банку
За колом об'єктів, якими характеризується категорія	Включає в себе сукупність кредитних організацій (комерційних банків та небанківських кредитних установ)	Відноситься до окремого елемента банківської системи – комерційного банку
За схильність до впливу факторів	Знаходиться під впливом переважно макроекономічних факторів	Знаходиться під впливом переважно мікроекономічних факторів
За впливом на навколишнє середовище	Впливає на функціонування економічної системи держави загалом	Впливає на стійкість тільки банківської системи
За характером прийнятих ризиків	В основному зовнішні по відношенню до банківської системи ризики	В основному внутрішні ризики
По відношенню до цільових показників діяльності	Диктуються цілями макроекономічного характеру	Встановлюються центральним банком та фінансовою політикою окремого банку

*Складено автором [9; 12; 13; 15; 16]

Узагальнюючи ознаки поділу зазначених категорій, можна говорити про те, що в основі своїй вони відображають рівні і сфери функціонування банківської системи в цілому (економічна система держави) і окремого банку

(банківська система). Втім, фінансова стійкість банківської системи не є прямим наслідком і сумарно не дорівнює фінансовій стійкості окремих банків. Безумовно, нестабільність окремих банків спричиняє зниження загальної стійкості банківського сектору, але не обов'язково зумовлює повномасштабну системну кризу. Тобто, фінансова стійкість банківської системи національної економіки не може бути ідентифікована з безпекою окремих комерційних банків, які її утворюють, за всіх можливих збігів загроз, а також сили, способів і наслідків їх впливу.

1.2. Роль фінансової стійкості банківської системи у забезпеченні її фінансової безпеки

Серед проблем захисту банківської діяльності від загроз зовнішнього і внутрішнього характеру все більш актуальною є необхідність створення системи її фінансової безпеки. Оскільки банківська система є основним елементом фінансово-кредитної системи, її економічна безпека всебічно впливає на життєдіяльність суспільства загалом. Вона не лише забезпечує механізм безпечного й ефективного міжгалузевого і міжрегіонального перерозподілу грошового капіталу, але також є ключовим елементом розрахункового і платіжного механізмів у країні.

Перед розглядом поняття «фінансова безпека банківської системи», з'ясуємо значення терміну «економічна безпека банківської системи», оскільки це є більш широким економічним поняттям, тоді як фінансова безпека банківської системи є його структурним компонентом.

Під економічною безпекою банківської системи розуміють такий її стан, при якому передбачається неможливість погіршення її репутації та порушення фінансової стабільності в результаті цілеспрямованих дій особи чи групи осіб, відомств, організацій та під впливом несприятливої фінансової ситуації, що склалася як в середині системи, так і за її межами [18, с. 41].

Фінансова безпека банківської системи – неодмінна і найважливіша складова фінансової безпеки держави. Проте нині в економічній літературі немає усталених підходів до визначення сутності цієї категорії. Так, наприклад, Р. Гриценко під фінансово-економічною безпекою банківської системи розуміє такий її стан, коли фінансова стабільність чи репутація не може бути зруйнована цілеспрямованими діями певної групи осіб і організацій або фінансовою ситуацією, що складається всередині чи зовні банківської системи [19, с. 27].

На думку М. Зубка, фінансова безпека банківської системи – це стан, у якому забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банківської системи, гарантований захист його фінансових і матеріальних ресурсів, здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації. Під безпекою ж банківської діяльності М. Зубок розуміє стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація стабільної діяльності та основних інтересів, захист від внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування; властивість своєчасно й адекватно реагувати на всі негативні вияви внутрішнього і зовнішнього середовища банку; здатність протистояти різним зазіханням на власність, діяльність та імідж банку, створювати ефективний захист від внутрішніх і зовнішніх загроз [20, с. 166–167].

Деякі дослідники розуміють під фінансовою безпекою такий стан фінансово-банківської системи, за якого держава може в певних межах гарантувати загальноекономічні умови функціонування держави і ринкових інститутів. Щодо банківської системи це означає необхідність об'єктивної оцінки діяльності центрального банку як органу грошово-кредитного регулювання і «банку банків», його законодавчо закріплених функцій і надійності практичного механізму їхньої реалізації. Від цього залежить гарантування економічної (фінансової) безпеки, яка досягається завдяки стійкості банківської системи загалом, розвитку в її середовищі добросовісних

конкурентних відносин, забезпечення ефективного управління банківськими ризиками на рівні кредитних організацій тощо.

У свою чергу М.М. Єрмошенко стверджує, що фінансова безпека банківської системи – це такий стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатністю обсягів фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання й населення загалом, що забезпечує ефективне функціонування національної економічної системи й соціальний розвиток [21, с. 3].

Провідний вітчизняний фахівець у галузі банківської безпеки О. Барановський вважає, що фінансову безпеку банківської системи загалом та її окремих складових слід розглядати у декількох аспектах. По-перше, з точки зору фінансових наслідків її діяльності для країни загалом та окремих клієнтів і контрагентів. По-друге, з точки зору недопущення та попередження явних і потенційних загроз фінансовому стану усієї банківської системи країни, НБУ та вітчизняним комерційним банкам. По-третє, з точки зору забезпечення сукупності умов захисту сталого розвитку банківської системи загалом і окремих банків зокрема.

Відтак, під фінансовою безпекою банківської системи він розуміє сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини передбачені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, у якому він функціонує [22, с. 11, 13].

Д. Артеменко вважає, що сутність фінансової безпеки в банківській системі полягає в забезпеченні стану найкращого використання її ресурсів

щодо запобігання загрозам комерційних банків і створення умов стабільного, ефективного функціонування й максимізації прибутку. Є. Андрєєва під фінансовою безпекою банківської системи розуміє такий стан її функціонування, при якому забезпечується захищеність від внутрішніх і зовнішніх загроз, характерних для банківської системи, а управління здійснюється відповідно до його стратегічно визначених граничних значень індикаторів економічної безпеки, що характеризують оптимальний розвиток всього банку і його структурних підрозділів [23, с. 32].

Аналізуючи вищезазначені визначення фінансової безпеки банківської системи та фінансової безпеки банківської діяльності, варто наголосити на їхній мікроекономічній спрямованості та відсутності комплексного бачення сутності фінансової безпеки банківської системи. За таких умов, дослідження сутності безпеки банківської системи загалом повинно базуватися на наступних засадах:

1. Урахування принципів теорії систем, які полягають у наступному. Система – це сутність, яка підтримує своє існування і здатність до функціонування завдяки взаємодії своїх частин; системи є частиною більш великих систем і утворюються меншими підсистемами; властивості систем – це властивості цілого. Жодна з частин ними не володіє. Що складніша система, то більше непередбачувані характеристики системи загалом. Виходячи з того, що системи є частиною більших великих систем і утворюються меншими підсистемами, поняття безпеки банківської системи повинно зводитися до розуміння її як саме «фінансової безпеки», оскільки банківська система є підсистемою фінансової системи: економічна система > фінансова система > банківська система.

2. Розуміння сутності банківської системи та банківської діяльності. Банківська система – сукупність різних видів комерційних банків, що діють в рамках загального грошово-кредитного механізму. Тобто банківська діяльність пов'язана з фінансовими операціями, основним об'єктом яких є грошові кошти та фінансові потоки, а критеріями діяльності – фінансові показники. З цих

позицій також доцільніше вживати словосполучення «фінансова безпека», а не «економічна».

3. Увага до основних індикаторів забезпечення високого рівня фінансової безпеки банківської системи. Такі індикатори є ендогенними та екзогенними. Ендогенні індикатори, які визначають рівень фінансової безпеки банківської системи, містять ліквідність та фінансову стійкість, прибутковість та ризиковість банківської діяльності, тобто ті фінансові показники, на які може мати безпосередній вплив банківська система загалом чи окрема її ланка (центральный банк, комерційні банки). Екзогенні індикатори – це та група індикаторів, які утворюються поза банківською системою та на які банківська система чи окрема її ланка не має керованого впливу, наприклад, кон'юнктура внутрішніх та зовнішніх ринків (рис. 1.2).

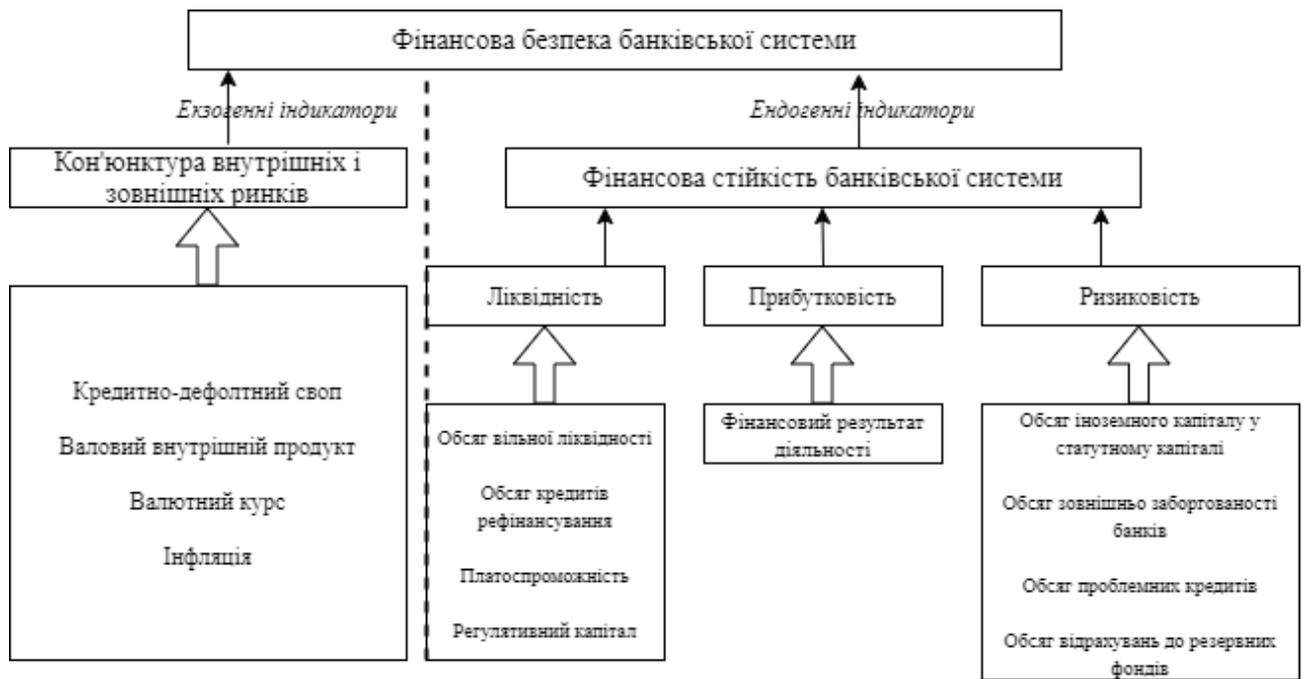

Рис. 1.2. Схема індикаторів фінансової безпеки банківської системи та їх кількісних показників

*Складено автором [21; 22; 24]

4. Урахування принципів абстрактності та динамічності. Зважаючи на те, що основні індикатори фінансової безпеки банківської системи є динамічними, а також виходячи з того, що оптимальний рівень безпеки є одномоментною

величиною та може бути досягнутим при одночасному збігу багатьох факторів, то фінансова безпека банківської системи як економічна категорія повинна вважатися динамічним станом та досліджуватися в динаміці.

5. Усвідомлення внутрішніх та зовнішніх загроз фінансової безпеки банківської системи. До внутрішніх загроз належать: політичний вплив, вплив засобів масової інформації, якість законодавчого забезпечення банківської діяльності. До зовнішніх – військова чи економічна агресія, світова чи регіональна фінансова криза [24, с. 23].

Фінансову безпеку банківської системи в цілому та її окремих складових варто розглядати у двох аспектах. По-перше, з точки зору фінансових наслідків її діяльності для країни в цілому й окремих клієнтів і контрагентів. По-друге, з точки зору недопущення та відвернення явних і потенційних загроз фінансовому стану всієї банківської системи країни, НБУ та вітчизняним комерційним банкам.

Таким чином, зміст фінансової безпеки банківської діяльності включає забезпечення організаційно-управлінських, режимних, технічних та профілактичних заходів, що гарантують якісний захист прав і інтересів банківської установи, зростання статутного капіталу, підвищення ліквідності активів, забезпечення повернення кредитів, збереження фінансових та матеріальних цінностей. Звідси, процесом забезпечення фінансової безпеки банківської безпеки варто вважати сукупність певних заходів, спрямованих на запобігання шкоди від негативних впливів на фінансову безпеку банківської діяльності. Власне запобігання загрозам, не тільки від явних загроз для фінансової безпеки банківської діяльності, а й потенційних загроз, є основою функціонування системи фінансової безпеки банківської безпеки. Тому безпека банківської системи – це спроможність банківської системи стабільно і надійно забезпечувати фінансову самостійність держави, ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань [25, с. 47].

Поняття «фінансова безпека банківської системи» є досить широким поняттям, тому в літературі виділяють ряд більш вузьких понять, що характеризують лише певний напрямок функціонування банківської системи. Однією із таких категорій є «фінансова стійкість банківської системи».

Говорячи про роль фінансової стійкості банківської системи у забезпеченні її фінансової безпеки, варто зазначити, що фінансова стійкість виступає як основний індикатор її фінансової безпеки. Адже забезпечення ефективного управління й оптимального рівня фінансової стійкості та ліквідності банківської системи дозволяє досягти високого рівня фінансової безпеки не тільки самої банківської системи, а фактично всіх суб'єктів економіки, оскільки банківська система виступає основним посередником руху грошей і капіталів в економіці. Тому в цьому контексті забезпечення високого рівня фінансової стійкості банківської системи, тобто її спроможності безперебійно виконувати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами, дозволить забезпечити стабільність банківської системи, а отже, і захищеність вкладів, фінансових потоків економічних суб'єктів та економічне зростання, що вже є критерієм економічної і фінансової безпеки держави загалом.

Забезпечення фінансової стійкості банківської системи означає, що банківська система має у своєму розпорядженні необхідні фінансові ресурси для забезпечення фінансової безпеки за допомогою безперебійного функціонування, достатньої капіталізації для подолання періодів спаду ділової активності, активи банківської системи генерують рівень прибутковості, достатній для розвитку за рахунок внутрішніх джерел (рис. 1.3).

Таким чином, у загальній управлінській архітектурі банківської системи на перше місце виходить управління фінансовою стійкістю та ліквідністю, які є основою фінансової безпеки, адже містять практично всі сфери фінансового менеджменту, нагляду та регулювання банківської діяльності.

У своїй роботі В.В. Коваленко вказує, що за умови забезпечення фінансової стійкості банківська система може виконувати ряд функцій, зокрема: безперервно та ефективно сприяти кругообігу фінансових ресурсів;

оперативно визначати, точно оцінювати та ефективно управляти майбутніми ризиками; згладжувати всі можливі наслідки від шоків та несприятливих, несподіваних подій реального та фінансового секторів економіки [26, с. 46].

Рис. 1.3. Роль фінансової стійкості банківської системи як основи забезпечення її фінансової безпеки

*Складено автором [22; 23; 26]

Таким чином, забезпечення фінансової стійкості банківської системи є основою фінансової безпеки держави, яка, в свою чергу, є основою стабільності національної економіки.

Управління фінансовою стійкістю банківської системи вимагає аналізу та оцінки загроз або негативних факторів впливу на банківську систему, які водночас є і загрозами фінансовій безпеці банківської системи. Саме застосування інструментів банківського регулювання і нагляду, таких, як економічні нормативи, інструменти монетарної політики, адміністративні та законодавчі обмеження, дозволяє збалансувати в банківській системі ризиковість і прибутковість, які й визначають стан захищеності банківських вкладів, фінансових потоків, а також відображають стан справ у банківській системі загалом.

Поняття «фінансова безпека» та «фінансова стійкість», банківської системи, хоча й мають спільні риси та в теорії і практиці банківського управління вживаються не тільки як синонімічні, а і як тотожні, проте характеризують різні напрями єдиного фінансового механізму. Саме тому необхідною є побудова ієрархії даних понять (рис. 1.4).

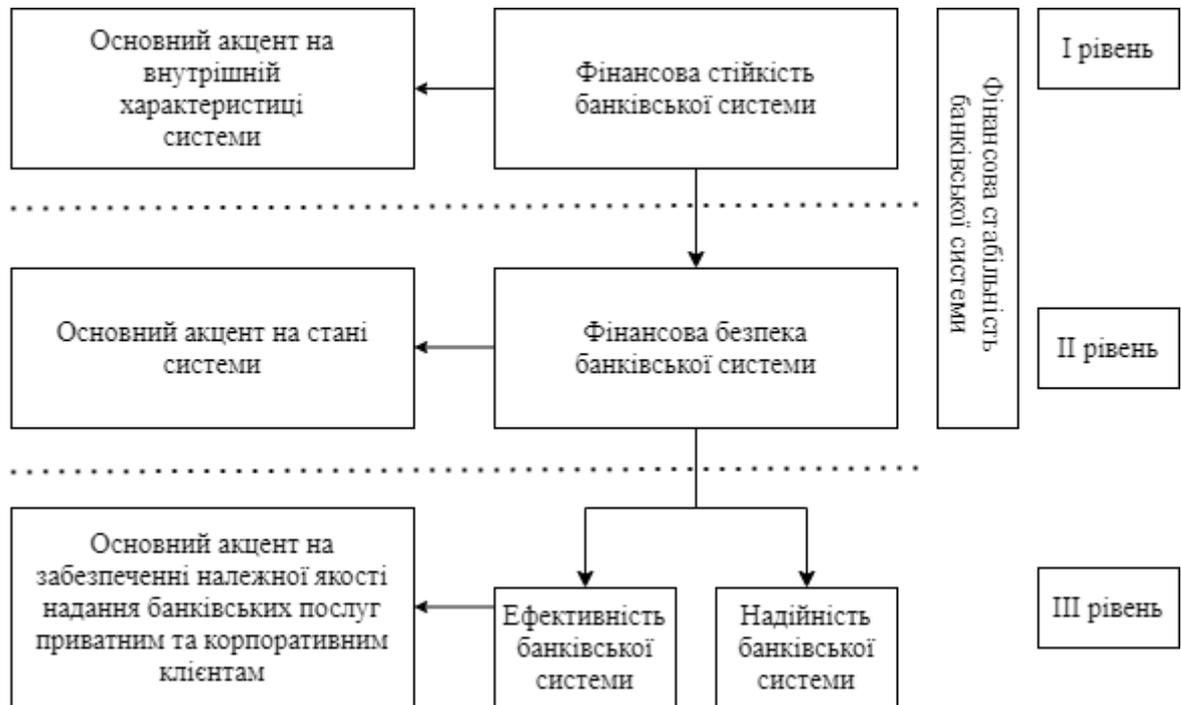

Рис. 1.4. Ієрархія понять, що характеризують стійкий стан банківської системи

*Складено автором [26; 27]

Фінансова стійкість банківської системи є основним поняттям, оскільки воно відображає характеристику банківської системи – її здатність протидіяти шокам. Результатом реалізації цієї її характеристики слід вважати фінансову безпеку банківської системи, яку ми розуміємо як стан розвитку банківської системи, що відзначається збалансованістю, адаптивністю до зовнішніх та внутрішніх загроз та здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економіки. Таким чином, фінансову стійкість банківської системи можна трактувати як здатність до досягнення результату – фінансової безпеки банківської системи.

1.3. Методи забезпечення фінансової стійкості банківської системи

Забезпечення фінансової стійкості банківської системи на сучасному етапі пов'язано з розробкою дієвої схеми її управління та регулювання на мікро- та макрорівнях. На центральні банки покладено відповідальне завдання з реалізації ефективної грошово-кредитної політики, яка передбачає застосування дієвих антикризових стабілізуючих інструментів, що впливають на забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Важливим етапом дослідження фінансової стійкості банківської системи є визначення основних методів її забезпечення. Методи забезпечення – це сукупність чинників, засобів та заходів, що направлені на забезпечення фінансової стійкості банківської системи загалом. Виокремимо такі методи забезпечення фінансової стійкості банківської системи (рис. 1.5).

Одним із найбільш вагомих елементів забезпечення стабільності банківської системи виступає пруденційний нагляд за банківською системою, що спрямований на забезпечення дотримання банками законодавства і встановлених нормативів з метою уникнення кризових проявів в діяльності банківських установ. Не менш вагомим елементом є правове регулювання та інформаційне банківської діяльності. Розроблення нормативно-правових актів НБУ, формування системи стимулів і санкцій за порушення вимог законодавства, забезпечення захисту інтересів вкладників та кредиторів банку, а також формування системи захисту інформації покликані забезпечувати стабільність, запобігати відпливу депозитів, сприяти зміцненню довіри громадян до банківської системи. Макроекономічне становище держави, без сумніву, має опосередкований, однак надзвичайно вагомий вплив на дотримання стабільності роботи банківських установ. Сюди відносимо стан платіжного балансу держави, інвестиційний клімат, стан реального сектору економіки, рівень тіньової економіки.

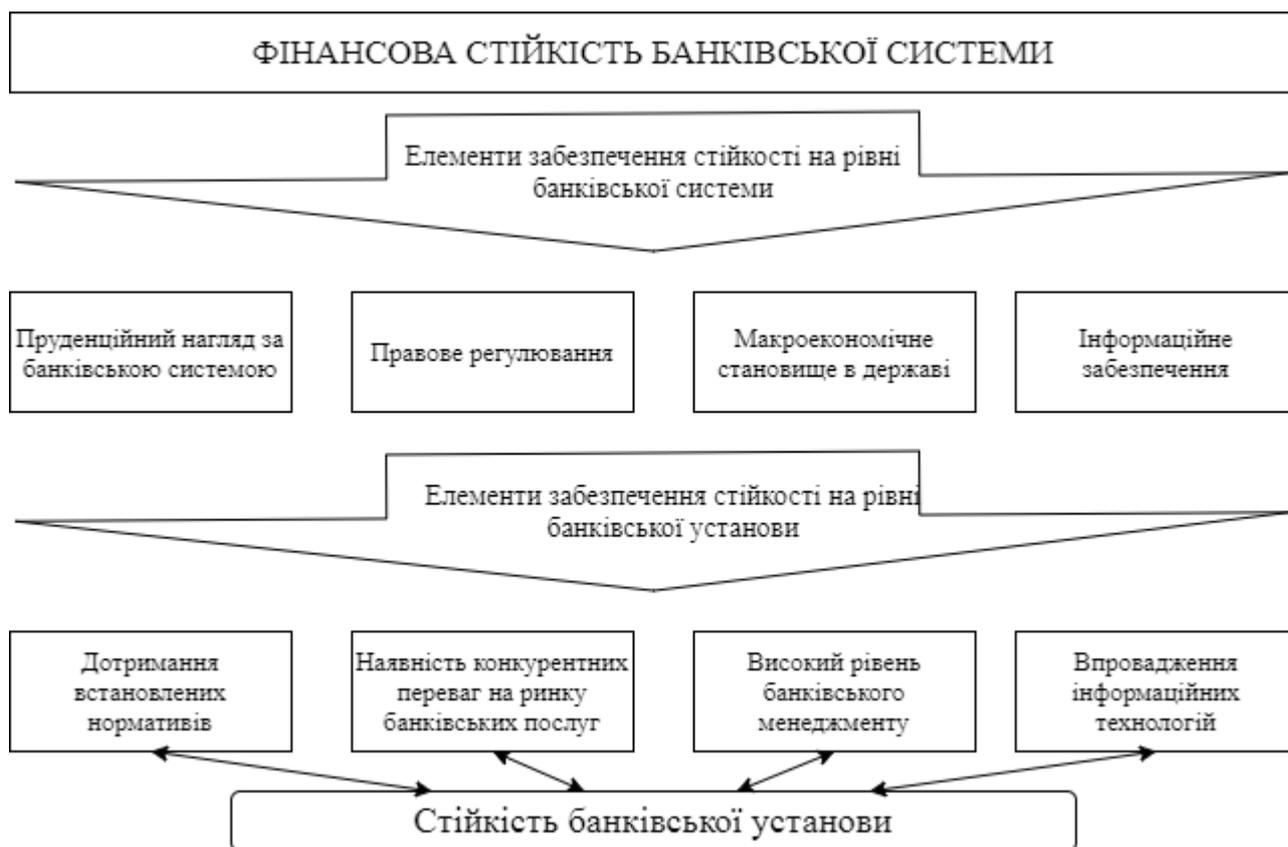

Рис. 1.5. Методи забезпечення фінансової стійкості банківської системи

*Складено автором [14; 15; 23; 28]

Важливим елементом є здатність до власного розвитку та до реалізації свого потенціалу в діловому співробітництві на міжнародному ринку. Даний елемент залежить від позитивного макроекономічного середовища в державі; від наявності конкурентних переваг на ринку банківських послуг. Він характеризується впровадженням інформаційних технологій, високим рівнем банківського менеджменту. Також елемент здатності банківської системи до розвитку та до реалізації свого потенціалу головним чином залежить від стійкості банківських установ. Фінансова стійкість найбільш повно відображає усі негативні та позитивні тенденції розвитку банківської системи країни. Тому дослідженню забезпечення фінансової стійкості банківських установ доцільно приділити значну увагу.

«Змістовним» наповненням пруденційного нагляду за фінансовою стійкістю банківської системи України є три групи нормативів:

1) нормативи обов'язкового резервування відповідно до Положення про порядок визначення та формування обов'язкових резервів для банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 16.03.2006 № 91 [29];

2) вимоги Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями (постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 № 351 [30]);

3) економічні нормативи, виконання яких є обов'язковим для всіх без виключення банківських установ. Такі нормативи регламентуються Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні (постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 [31]).

Фінансову стійкість та надійність банківського сектору визначає дотримання економічних нормативів, що регламентують банківську діяльність. У Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що «метою банківського нагляду є стійкість банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках» [32].

Національним банком України встановлено одинадцять економічних нормативів капіталу, ліквідності, кредитного ризику та інвестування, що є обов'язковими до виконання усіма банками. Нормативами капіталу є:

– норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1) – визначає здатність регулятивного капіталу покривати негативні ефекти кредитних та інших ризиків; мінімальний обсяг становить 200 мільйонів гривень;

– норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) – відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку; і навпаки, чим нижче значення показника, тим більша

частка ризику, що її приймають на себе кредитори/вкладники банку. Значення показника не має бути нижчим за 10%;

– норматив достатності основного капіталу (Н3) – залежить від розмірів прийнятого кредитного ризику та визначає обсяг регулятивного капіталу, що потребує банк для виконання ним активних операцій; нормативне значення має перевищувати 7%.

Серед нормативів ліквідності виділяють:

– норматив короткострокової ліквідності (Н6) – контролює спроможність банку погашати короткотермінові зобов'язання на основі ліквідних активів; нормативне значення – вище 60%;

– коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) – відображає рівень стійкості банку до короткострокових шоків ліквідності (покриття значних відтоків коштів клієнтів протягом 30 днів у періоди кризи). Нормативне значення коефіцієнту встановлено на рівні 100%. Коефіцієнт LCR був затверджений НБУ у 2018 році за рекомендаціями Базельського комітету;

– коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR) установлює мінімально необхідний рівень стабільного фінансування, достатній для забезпечення фінансування діяльності банку на горизонті один рік. Банки розраховують цей коефіцієнт як співвідношення обсягу наявного стабільного фінансування до обсягу необхідного стабільного фінансування. Нормативні значення коефіцієнта NSFR мають бути не менші, ніж: 80% – починаючи з 1 квітня 2021 року; 90% - починаючи з 1 жовтня 2021 року; 100% - починаючи з 1 квітня 2022 року.

Особливе значення для забезпечення фінансової стійкості та безпеки банківської системи мають нормативи кредитного ризику:

– норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) – обмежує ймовірність кредитних небезпек, що виникають через несплати окремим боржником своїх зобов'язань; показник не має перевищувати 25%;

– норматив великих кредитних ризиків (Н8) – встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за одним контрагентом або групою; розмір показника банку не має бути більшим за восьмикратний розмір його регулятивного капіталу;

– норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними банком особами (Н9) – накладає обмеження на операції з пов'язаними особами для уникнення ризику та їх негативного впливу на діяльність банку; показник має бути меншим за 25%.

Нарешті, загрозою стійкості банківської системи може бути і проведення ризикованого інвестування, що вимагає встановлення нормативів інвестування:

– норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з інвестуванням в акції, паї, частки та інвестиційні сертифікати окремої юридичної особи. До коштів, що інвестуються, включаються: акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що випущені установою та обліковуються за справедливою вартістю; вкладення в асоційовані та дочірні установи. Нормативне значення не повинно перевищувати 15%;

– норматив загальної суми інвестування встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного із здійсненням банком інвестиційної діяльності загалом; його нормативне значення не має перевищувати 60% [31].

Адекватність банківського капіталу має розглядатися як один із основних напрямків забезпечення фінансової стійкості банківської системи, оскільки вона одночасно містить основні аспекти діяльності кожного банку: формування основного капіталу, управління активами, оцінку ризиків. На основі збалансованого підходу до управління цими компонентами з'являється можливість розробки такої системи превентивних антикризових заходів, яка б забезпечувала фінансову стійкість вітчизняної банківської системи в умовах мінливого середовища незалежно від характеру, масштабів та походження можливих фінансових шоків.

Визначені Національним банком України економічні нормативи є тими індикаторами, які дають змогу відстежувати зміни у діяльності кожного комерційного банку, вчасно виявляти ризики та загрози, а отже, і своєчасно вживати до банків певні коригувальні заходи, а також заходи примусового впливу, спрямовані на вдосконалення поточної діяльності банків та їх фінансове оздоровлення. Дотримання нормативів достатності капіталу відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності банківського сектору. Достатній рівень капіталу сприяє зміцненню громадської довіри до банківської системи загалом, дозволяє банкам мінімізувати ризики і більшою мірою здійснювати активні операції.

Здатність банківської діяльності піддаватись ризику ліквідності загрожує банку ймовірністю не мати змоги розплатитись у визначений термін за зобов'язаннями з причини неможливості швидко конвертувати власні активи у платіжні засоби, не отримуючи при цьому значних збитків. У зв'язку з цим, дотримання нормативів ліквідності дозволяє своєчасно та в достатньому обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання з урахуванням їх обсягів, строковості й валюти платежів, забезпечувати потрібне співвідношення між власними та залученими коштами. Банки, які є активними інвесторами, стають уразливими щодо інвестиційного ризику. Тому дотримання нормативів інвестування дозволяє банкам мінімізувати ризики неповернення інвестицій.

Результати пруденційного нагляду дають змогу визначити тенденції розвитку та ступінь фінансової стійкості банківської системи, оцінити ризики за групами банків, контролювати дотримання економічних нормативів та вживати заходи при їх порушенні, на ранньому етапі виявляти проблеми у будь-якому напрямі банківської діяльності і, відповідно, своєчасно на них реагувати. При цьому, удосконалення системи банківського нагляду має здійснюватися за наступними принципами.

1. Перехід від екстенсивної моделі нагляду до інтенсивної: базування на методиках, орієнтованих на виділення в діяльності кредитних організацій сфер

підвищеного ризику та на концентрації ресурсів нагляду на цих сферах: ризик-сфокусований нагляд.

2. Вдосконалення організаційної структури органів банківського нагляду.

3. Розвиток уявлень про оперативні завдання нагляду – посилення змістовної складової (як і по відношенню до загальної системи нагляду).

4. Покращення взаємодії із зовнішнім та внутрішнім аудитом банків.

5. Вдосконалення інструментарію нагляду.

6. Розвиток банківського нагляду як системи. Режим нагляду, у тому числі його інтенсивність, посилюється не на стадії констатації серйозних проблем у фінансовій стійкості банку, а при перших несприятливих тенденціях в його діяльності, а іноді і за відсутності таких.

7. Підвищення кваліфікації персоналу [34, с. 250].

Безумовно, важливою складовою забезпечення фінансової стійкості банківської системи є ефективна система нагляду за банківською діяльністю. Ефективність банківського нагляду ґрунтується на наявності адекватної правової інфраструктури. Діяльність служби банківського нагляду є ефективною тільки за умови підкріплення міцним законодавством і чіткими правилами регулювання діяльності банків (рис. 1.6).

Для виконання вище зазначених завдань, у травні 2015 року Національним банком було сформовано додатковий елемент системи органів фінансової стабільності – Комітет з фінансової стабільності Національного банку України. Серед його завдань виділяють: ідентифікацію можливих системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності; розробка пропозицій і рекомендацій з питань мінімізації впливу системних ризиків [35, с.15].

Рис. 1.6. Основні елементи державного регулювання фінансової стійкості банківської системи

*Складено автором [16, с.80]

Остання світова фінансово-економічна криза стала показовим тестуванням банківських систем країн світу на фінансову стійкість та виявила критичні недоліки усього банківського сектору, такі як: зниження обсягів фінансування та капіталізації банків, що викликало підвищення вартості банківських ресурсів та дефіцит їх ліквідності; залежність банків від зовнішнього кредитів та кредитування у іноземній валюті, відсутність прозорості банківського сектору. Нарощення масштабів кризи в економіці, загострення конкуренції та підвищення ризиків у діяльності українських банків стали причиною погіршення фінансового стану та банкрутства як малих та середніх, так і великих системних банків. Усе це дозволило виявити проблеми ефективності регулюючих заходів держави щодо забезпечення фінансової стійкості банків, а також недосконалості системи корпоративного банківського менеджменту. Оскільки метою діяльності усіх суб'єктів господарювання є

отримання прибутку, а особливостями діяльності банків є посередництво на фінансових ринках та оперування коштами клієнтів, то саме банки є найбільше пов'язаними з постійними фінансовими ризиками. Помилки в управлінні такими ризиками або їх неадекватна оцінка може призвести не лише до втрати капіталу акціонерів чи власників банку, а й цілих галузей економіки та заощаджень населення. Саме для захисту банківської системи зокрема, а також національної економіки загалом від негативних наслідків глобальних процесів слід розвивати механізми ефективного управління банківською системою, забезпечення фінансової стійкості.

Під час кризи та нестабільної геополітичної ситуації банки схильні до зниження обсягів довгострокового фінансування виробництва, строків кредитування, дохідності від основної діяльності за рахунок побічних операцій. Банки, котрі пізніше реагують на зміни економічної кон'юнктури та не вживають необхідних заходів, ставлять під загрозу не лише власне функціонування, а й дестабілізують економіку в цілому. Своєчасне виявлення проблемного банку є важливим завданням центрального банку кожної країни.

Моніторинг фінансової стійкості банківської системи є частиною наглядових функцій центрального банку. Основна його мета – забезпечити органи державного управління достовірною інформацією щодо результатів діяльності банківської системи та чинників, що впливають на неї, задля своєчасного здійснення превентивних (прогнозування економічних криз, попередження на пом'якшення їх впливу), стабілізаційних (забезпечення скорішого виходу банків із кризових ситуацій) та відновлювальних заходів. Таким чином, макропруденційне регулювання і нагляд направлені, в першу чергу, на врахування впливу банківської системи на економіку в цілому з позиції забезпечення стабільного економічного росту.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банківської системи як запоруки її фінансової безпеки

На сьогоднішній момент підтримання фінансової стійкості банківської системи є однією з найбільш актуальних тем для дослідження, оскільки події, що відбуваються у фінансовому секторі, мають значний вплив на економіку держави. Розглядаючи банківську систему з точки зору виконання нею функції фінансового посередництва, можна стверджувати, що вона пов'язана з динамікою розвитку та поточним станом економіки. Досліджуючи процес стратегічного управління фінансовою стійкістю, треба враховувати, що забезпечення його ефективності потребує постійної координації використовуваних методів та інструментів. Враховуючи посилення впливу різноманітних факторів на фінансову стійкість банківської системи, перед Національним банком України та урядом постає важливе питання вчасного виявлення загроз та вироблення політики упередження негативних наслідків від їх дії. Вирішити це питання можливо лише шляхом запровадження системи постійного моніторингу та аналізу стабільності фінансової системи.

Необхідність моніторингу й контролю досягнення цілей стратегічного управління фінансовою стійкістю на макроекономічному рівні зумовлює потребу у визначенні основних методичних підходів до формування системи критеріїв та індикаторів фінансової стійкості банківської системи. Системи оцінки фінансової стійкості у різних країнах мають істотні особливості і залежать від низки чинників: можливості проведення виїзних перевірок, їх частоти і масштабу; системи дистанційного нагляду; видів і складу звітності, що надається в рамках нагляду; доступності інших джерел інформації; ступеня технічної оснащеності; людського фактору.

Отже, у світовій практиці існує багатогранність підходів до оцінювання фінансової стійкості банківської системи. Поширеним підходом є практика застосування центральними банками систем рейтингової оцінки, зокрема системи CAMELS, яка була розроблена у 1978 році Федеральною резервною системою США. Вона включає оцінювання банків за такими критеріями: достатність капіталу, якість активів, менеджмент, доходність, ліквідність, чутливість до ризиків [36, с. 6].

Варто зазначити, що популярності в багатьох країнах система CAMELS набула, зважаючи на ряд переваг, серед яких відзначимо такі:

- 1) чіткість критеріїв оцінки грошово-кредитних інститутів (за більш як 40 років оціночні підходи залишилися практично незмінними);
- 2) уніфікована основа проведення рейтингу, що передбачає застосування стандартної методики;
- 3) простота основних понять даної системи, що забезпечило можливість застосування даної системи органами нагляду України;
- 4) охоплення найсуттєвіших аспектів діяльності банків, що забезпечує можливість отримати чітке уявлення про фінансову стійкість їх сукупності;
- 5) гнучкість даної системи, тобто перелік компонентів оцінки не є обмеженим і може бути доповнений для достовірнішого аналізу тими, що глибше відображають специфіку відповідного банку.

Саме тому, методику CAMELS використовує і НБУ – вже більше двадцяти років, що є позитивним, оскільки дана система побудована на оцінці базових компонентів фінансової стійкості, що, відповідно, дає змогу докладно оцінити кожний із них і, як результат, об'єктивно оцінити фінансову стійкість. Великого значення надають оцінці впливу зовнішніх факторів. Тому рейтингову оцінку за системою CAMELS здійснюють не лише на основі офіційної звітності.

Однією з найбільш розвинених систем дистанційного моніторингу фінансової стійкості банківської системи є запроваджена Банком Італії у 1993 році методика PATROL, яка, окрім визначення поточного стану банків, імітує

вплив таких зовнішніх шоків, як несподіваний відтік депозитів, зростання питомої ваги проблемної заборгованості клієнтів та ін. [37, с. 6].

Іншим прикладом дистанційного аналізу фінансової стійкості банківської системи є французька рейтингова система ОРРА, яка використовує бази даних Банку Франції і Банківської комісії, результати перевірок банків, дані зовнішніх аудитів. У зазначеній системі розраховуються чотирнадцять показників, які поділяються на п'ять груп: пруденційні коефіцієнти (капітал, ліквідність), балансова і позабалансова діяльність (якість активів та кредити), ринковий ризик, доходи, якісні критерії (держателі акцій, управління і внутрішній контроль) [38, с. 3].

У науковій літературі пропонується спосіб визначення фінансової стійкості банківської системи за допомогою критерію стійкості Гурвіца. Для даної моделі характерна багатоваріантність результату, а в обчисленнях можливі три варіанти відповіді: система стійка, нестійка або знаходиться на межі стійкості. Одночасно, для неї характерна суб'єктивність рейтингової системи оцінки; обчислення стають трудомісткими при обліку великої кількості факторів, що впливають на банківську систему; ця модель характерна для найбільших, системоутворюючих банків, де процес прийняття рішень більш оперативний і чітко регламентований [39, с. 170].

У контексті дослідження підходів до кількісного оцінювання стійкості фінансової системи варто зауважити, що на наднаціональному рівні ініціатором розробки алгоритмів такого типу є Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк. У рамках програми FSAP (Financial Sector Assessment Program) ці організації провадять діяльність щодо стимулювання та популяризації науково-методичних підходів, спрямованих на моніторинг рівня стійкості фінансових секторів країн світу. На рисунку 2.1 наведено основні складові аналізу фінансової стійкості банківської системи.

Індикатори фінансової стійкості – це показники поточного фінансового стану і стійкості фінансових установ країни та їхніх контрагентів із секторів корпорацій і домашніх господарств. Вони включають як агреговані дані за

Рис. 2.1. Складові елементи оцінювання фінансової стійкості банківської системи за методикою МВФ

*Складено автором [38, с.165]

окремими установами, так і показники, що дають уявлення про ринки, на яких діють фінансові установи. Індикатори фінансової стійкості розраховуються й поширюються для використання в макропруденційному аналізі. Останній передбачає оцінку та контроль сильних сторін і вразливостей фінансових систем із метою підвищення фінансової стійкості, зокрема зменшення ймовірності краху фінансової системи [41, с.20].

Одним із основних суб'єктів оцінки фінансової стійкості банківських систем є Міжнародний валютний фонд (МВФ). З метою оцінки банківського сектору в межах взаємодії з міжнародними фінансовими інститутами Міжнародним валютним фондом було розроблено систему ключових показників для розрахунку індикаторів фінансової стійкості (ІФС). У 2001 р. МВФ представив першу систему індикаторів, а в 2004 р. вона була уточнена і базовий набір показників визнано значущим для всіх країн світу. З цього часу центральні банки провідних держав світу почали створювати відповідні підрозділи для аналізу та прогнозування стійкості функціонування банківських і фінансових систем.

Існує 12 базових і 14 рекомендованих ІФС по депозитним установам. Затверджені індикатори фінансової стійкості подані у таблиці 2.1 Для наочності ІФС на базі капіталу наводяться першими, за ними слідує ІФС на базі активів, а потім ІФС по доходах і видатках.

Таблиця 2.1

Індикатори фінансової стійкості по депозитних установах

Назва індикатору	Характеристика
1	2
На базі капіталу	
I1 Відношення регулятивного капіталу до активів, зважених за ступенем ризику (базовий)	Вимірює достатність капіталу депозитних установ і заснований на визначеннях, що використовуються в Базельському угоді про норму власного капіталу
I2 Відношення регулятивного капіталу першого рівня до активів, зважених за ступенем ризику (базовий)	Є більш вузьким показником щодо попереднього індикатора та показує забезпеченість саме регулятивним капіталом першого рівня
I3 Співвідношення капіталу до активів	Дає уявлення про фінансовий леверидж - тобто ступеня фінансування активів за рахунок інших джерел, крім власних коштів
I4 Співвідношення недіючих кредитів та позик за вирахуванням створених резервів до капіталу (базовий)	Призначений для порівняння потенційного впливу непрацюючих кредитів. Може служити показником здатності капіталу банку витримати збитки, пов'язані з непрацюючими кредитами
I5 Норма прибутку на власний капітал (відношення чистого доходу до середньої суми власного капіталу) (базовий)	Призначений для оцінки ефективності депозитних установ у використанні свого капіталу
I6 Співвідношення великих відкритих позицій до капіталу	Покликаний виявити вразливі місця, обумовлені концентрацією кредитного ризику
I7 Відношення чистої відкритої валютної позиції до капіталу (базовий)	Покликаний визначити схильність депозитних установ до валютного ризику щодо капіталу
I8 Відношення валових позицій за виробничими фінансовими інструментами з боку активів і пасивів до капіталу	Покликаний дати уявлення про схильність до ризику позицій депозитної установи за похідними фінансовими інструментами щодо капіталу
I9 Відношення чистої відкритої позиції за інструментами участі в капіталі до капіталу	Покликаний визначити схильність депозитної установи ризику зміни цін на інструменти участі в капіталі щодо величини його капіталу
На базі активів	
I10 Відношення ліквідних активів до сукупних активів (коефіцієнт ліквідних активів) (базовий)	Дає уявлення про ліквідність, яка може бути використана для задоволення очікуваного і непередбачуваного попиту на готівкові гроші

Продовження табл. 2.1

1	2
I11 Відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань (базовий)	Покликаний відображати невідповідність ліквідності активів і зобов'язань і дає уявлення про те, якою мірою депозитні установи можуть задовольняти заявки про зняття коштів в короткі терміни
I12 Відношення депозитів клієнтів до сукупних кредитів та позик (без урахування міжбанківських)	Є показником ліквідності, оскільки в ньому «стабільна» депозитна база співвідноситься з валовими кредитами
I13 Норма прибутку на активи (відношення чистого доходу до середніх сукупних активів) (базовий)	Покликаний служити показником ефективності депозитних установ у використанні своїх активів
I14 Відношення недіючих кредитів і позик до сукупних валових кредитів і позик (базовий)	Покликаний виявляти проблеми якості активів у кредитному портфелі
I15 Відношення розподілу кредитів і позик за секторами до сукупних кредитів і позик (базовий)	Надає інформацію про розподіл кредитів, наданих секторам резидентів і нерезидентів
I16 Відношення кредитів і позик на житлову нерухомість до сукупних кредитів і позик	Покликаний виявляти відкриту позицію депозитних установ по відношенню до сектору житлової нерухомості
I17 Відношення кредитів і позик на комерційну нерухомість до сукупних кредитів і позик	Вимірює відкриту позицію банків по відношенню до ринку комерційної нерухомості
I18 Відношення географічного розташування кредитів і позик до сукупних кредитів і позик	Надає інформацію про географічний розподіл валових кредитів і позик за регіональними групами країн
I19 Відношення валютних кредитів і позик до сукупних кредитів і позик	Вимірює відносний обсяг кредитів і позик в іноземній валюті в валових кредитах і позиках
I20 Відношення валютних зобов'язань до сукупних зобов'язань	Дозволяє оцінювати відносну значимість валютного фінансування в сукупних зобов'язаннях
За доходами та витратами	
I21 Відношення прибутку за відсотками до валового доходу (базовий)	Являє собою показник відносної частки чистого процентного прибутку – отриманих відсотків за вирахуванням процентних витрат – у валовому доході
I22 Відношення трейдингового доходу до валового доходу	Покликаний відображати частку операцій на фінансових ринках в доході депозитних установ, допомагаючи оцінити ступінь стійкості показників їх рентабельності
I23 Відношення непроцентних витрат до валового доходу (базовий)	Вимірює обсяг адміністративних витрат щодо валового доходу (процентний прибуток плюс непроцентні доходи)
I24 Відношення витрат на персонал до непроцентних витрат	Вимірюється частка витрат на персонал в сукупних адміністративних витратах

*Складено автором [42, с. 82].

НБУ у грудні 2006 р. здійснив компіляцію роботи МВФ щодо оцінки фінансової стійкості банківського сектору. З початку 2008 р. на офіційному сайті НБУ розміщують звіти за основними (12 показників) та додатковими (10 показників) індикаторами фінансової стійкості.

Аналіз груп показників, запропонованих МВФ для дослідження стану фінансової стійкості банківської системи, свідчить, що вони мають як переваги, так і певні недоліки. Основними перевагами є:

- 1) розробка та впровадження сигнального підходу, що передбачає регулярний розрахунок та моніторинг показників щокварталу та щороку;
- 2) системний аналіз груп показників дозволяє досліджувати функціонування різних ринків, зокрема фондового та нерухомості, що є доволі актуальним при минулій фінансово-економічній кризі;
- 3) врахування структурних змін різних ринків;
- 4) розробка системи індикаторів та критеріїв відбору.

Одночасно варто зазначити певні недоліки, серед яких:

- 1) наявність великої кількості індикаторів, частина з яких дублюють один одного;
- 2) різновекторність індикаторів, що ускладнює виділення загальних тенденцій в їхній динаміці.

У рамках запропонованого МВФ алгоритму оцінки стійкості фінансової системи низкою країн (Австрія, Англія, Фінляндія, Франція, Нідерланди, Норвегія, Німеччина, Італія) розроблено і впроваджено власні адаптовані системи оцінки стійкості фінансової системи. Так, наприклад, Банк Англії проводить розгорнуте дослідження стійкості фінансової системи, використовуючи при цьому не лише показники, які відображають різноманітні параметри функціонування банків та інших фінансових посередників, а й макроекономічні індикатори, зокрема, у сфері грошово-кредитного регулювання, платіжного балансу, динаміки інвестицій і заощаджень. При цьому центральний банк Англії використовує такі методики як RATE і TRAM.

У Німеччині методика оцінювання стійкості фінансової системи (BAKIS) базується на застосуванні коефіцієнтного аналізу індикаторів функціонування банківського сектору і включає в себе понад 50 показників, які дають можливість виявити та оцінити різні види ризиків, притаманних банківській системі [44, с.40].

Для Норвегії характерним є застосування структурної моделі оцінювання стійкості банківської системи, яка дає можливість сформулювати загальний прогноз, що, у свою чергу, дозволяє більш адекватно оцінити кредитоспроможність позичальника (як фізичної, так і юридичної особи), а також отримати інформацію щодо якості кредитного портфеля банку. Дана методика також передбачає існування окремого блоку, що здійснює систематизацію підприємств залежно від рівня ризику на основі таких показників як частка самофінансування, забезпеченість власним капіталом і ліквідність. Слід відзначити, що звіт за результатами моделювання ґрунтується на дослідженні трендових значень показників стійкості фінансової системи.

Методика оцінювання стійкості банківської системи Австрії зорієнтована на показники, що відображають параметри розвитку та функціонування банківського сектору. Так, об'єктом дослідження виступають трендові показники рентабельності, достатності капіталу та ліквідності. Безпосередньо звіт про рівень стійкості банківського сектору базується на оцінюванні впливу ринкових ризиків на банківську систему, показниках стабільності корпорацій, домогосподарств та інших нефінансових установ. До показників, що відображають фінансову стійкість господарюючих суб'єктів і домогосподарств належать: індекс зростання заборгованості, динаміка збільшення підприємств-банкротів, динаміка емісії акцій, питома вага домогосподарств на фінансовому ринку тощо [43, с. 45].

Таким чином, можна відмітити, що системи оцінювання стійкості фінансового сектору для різних країн мають свої особливості. І хоча

інформаційна наповненість та аналітичні інструменти дещо відрізняються, основна мета є подібною – отримати інформацію про діяльність окремих суб'єктів, на основі якої здійснити ідентифікацію стану банківської системи та загроз її стійкості як з позиції зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

При цьому варто зазначити, що коефіцієнтний аналіз дозволяє детально і всебічно дослідити діяльність банківської системи і виявити специфічні риси її функціонування, але не дозволяє визначити узагальнюючу оцінку фінансової стійкості і, таким чином, надає результатам суб'єктивного характеру. Тому для оцінки фінансової стійкості банківської системи сьогодні використовується ще кілька методичних підходів, зокрема, інтегральний та бально-рейтинговий.

Інтегральні методи дозволяють визначити фінансову стійкість як одну кількісну характеристику, при їх застосуванні фінансова стійкість розраховується як агрегована сукупність базових показників. Отже, позитивними ознаками інтегрального методу є відносно незначна складність обчислень, отримання однієї кількісної характеристики фінансової стійкості. Інтегральний метод базується на обрахуванні обмеженої кількості фінансових коефіцієнтів, що не створює проблеми із застосуванням інформації конфіденційного характеру. Можемо зауважити, що інтегральний метод є найбільш прийнятним при проведенні дистанційного аналізу, який не передбачає високого рівня деталізації. Основною проблемою при використанні даного методу є правильне визначення вагових коефіцієнтів [44, с. 101].

Бально-рейтинговий метод ґрунтується на аналізі окремих напрямів діяльності банківської системи, а саме: капіталу, якості активів, якості управління, доходності, менеджменту та ризику. За кожною із перерахованих характеристик діяльності визначаються бали, що відповідають рівню діяльності установи і формують сукупну бальну оцінку. Зазначимо, що можливості широкого використання даного методу аналізу є обмеженими, оскільки частина інформації може бути отримана лише орієнтовно. Основним недоліком даного

методу є те, що йому притаманний суб'єктивізм, а крім цього, досить велике значення інтегрального показника чи кількості набраних балів може бути отримано за рахунок того, що значення одних (менш важливих) показників досить велике, в той час коли значення інших показників (більш важливих) недопустимо низьке, що може свідчити про незадовільну якість активів, або про недостатню платоспроможність, або високій рівень ризику в діяльності банку, чи недостатню забезпеченість власним капіталом. Але не можна вести мову про фінансову стійкість, якщо хоча би одна група показників є незадовільною.

Стрес-тестування – комплекс інструментів, які використовуються з метою виокремлення ключових ризиків фінансово-економічної системи на основі визначення кількісного впливу можливих шоків на фінансову систему. Стрес-тестування здійснюється з використанням різних методів аналізу, зокрема: аналізу чутливості, спрямованого на виявлення ризиків і найбільш ймовірної реакції інституцій фінансового сектору на шоки (зміни у процентних ставках, курсах валют, цін на активи); сценарного аналізу, спрямованого на перевірку стійкості фінансових інститутів і фінансового сектору до виняткових, але можливим економічним сценарієм; аналізу «зараження», на основі якого виявляється і оцінюється трансмісія шоків, що передається від окремої фінансової інституції до фінансового сектору в цілому (рис. 2.2) [45, с. 9].

Взаємозв'язок між індикаторами фінансової стійкості та стрес-тестами обумовлений тим, що зміни індикаторів є вихідними даними стрес-тестів, а в деяких випадках також вихідні дані і для наступних етапів стрес-тестів. Так, зокрема, при проведенні стрес-тестів вплив макроекономічного потрясіння зазвичай вимірюється його впливом на індикатори фінансової стійкості, що вимірюються на основі розрахунку коефіцієнтів власного капіталу.

Рис. 2.2. Етапи проведення стрес-тестування у банківській системі

*Складено автором [46, с. 35]

Індикатори фінансової стійкості дозволяють здійснювати безперервне спостереження за окремими сильними сторонами і вразливими місцями в динаміці, тоді як стрес-тести дають змогу оцінити потенційно можливі збитки (які зазвичай виражаються як зміна індикаторів фінансової стійкості за коефіцієнтами власного капіталу) в результаті одноразового стресу, спричиненого відповідним макроекономічним чинником ризику.

Розглянувши різноманітні методики оцінки фінансової стійкості банківської системи, можна зробити висновок про те, що кожна з них має як переваги, так і недоліки. Але практично всі методики містять інформацію, яка не є загальнодоступною. Отже, скористатися ними можуть тільки наглядові органи. Звичайно, є методики, для яких дані у відкритому доступі, але більшість з них не дають можливості провести якісну оцінку або прогноз, а, отже, результати можуть бути недостовірними.

2.2. Діагностика фінансової стійкості банківської системи України

Проблема діагностики фінансової стійкості банківської системи України на даний час є надзвичайно актуальною та продиктована реаліями економічного життя суспільства. Загальна характеристика методів аналізу фінансової стійкості засвідчила, що кожний окремо взятий метод має як певні переваги, так і певні недоліки. Виходячи зі світового досвіду, для оцінки стійкості фінансової системи та її найбільш важливої складової – банківського сектору прийнятним вважається використання низки кількісних індикаторів та поєднання різних підходів, зокрема таких, як розрахунок індексів фінансової стійкості, проведення стрес-тестування, визначення агрегованого індикатора.

Індикатори фінансової стійкості (у тому числі, агреговані), які ґрунтуються на показниках балансових рахунків та ринкових індексах, набули широкого застосування в практиці макрофінансового аналізу. Перевагою застосування зазначених індикаторів є уніфікація підходу щодо їх визначення та, відповідно, можливість їх порівнянь. Динаміка зазначених індикаторів для банківської системи України подана у таблиці 2.2.

Дані таблиці 2.2 дають можливість діагностувати фінансову стійкість банківської системи України, насамперед, за індикаторами капіталу. Банківський капітал як економічна категорія вимірюється різними показниками: капітал першого рівня; сукупний нормативний капітал; капітал і резерви. Капітал першого рівня як загальний показник для банківських систем усіх країн є основою для здійснення ринком і наглядовими органами оцінок відносно достатності капіталу. Він визначає рентабельність і конкурентоспроможність банку і меншою мірою, ніж капітал і резерви, схильний до впливу нереалізованих змін у вартісних оцінках від періоду до періоду. Капітал і резерви відображають залишкові частки власників в активах банку після вирахування зобов'язань.

Таблиця 2.2

Динаміка індикаторів фінансової стійкості банківської системи України
протягом 2016-2020 років, %

Індикатори (станом на кінець періоду)	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Абс. відх. (п.п.)	Віднос. відх. (%)
1	2	3	4	5	6	7	8
I1 – Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	12,69	16,1	16,18	19,66	21,98	9,29	173,21
I2 – Співвідношення регулятивного капіталу I рівня до зважених за ризиком активів	8,96	12,12	10,52	13,5	15,67	6,71	174,89
I3 – Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	89,37	70,18	60,2	25,28	21,91	-67,46	24,52
I4 – Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	30,47	54,54	52,85	48,36	41	10,53	134,56
I5 – Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів (резиденти)	95,92	94,21	93,47	92,83	96,08	0,16	100,17
I6 – Норма прибутку на активи	-12,47	-1,76	1,6	4,7	2,77	15,24	277,22
I7 – Норма прибутку на капітал	-112,17	-15,34	14,61	37,55	21,68	133,85	216,19
I8 – Співвідношення процентної маржі до валового доходу	45,94	50,2	52,02	47,39	45	-0,94	97,95
I9 – Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу	60,91	76,14	61,92	55,58	60,79	-0,12	99,80
I10 – Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів	48,53	53,94	51,14	72,28	69,1	20,57	142,39
I11 – Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	92,09	98,37	93,52	94,35	86,82	-5,27	94,28
I12 – Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	57,07	43,31	46,99	47,44	32,85	-24,22	57,56

*Складено автором за даними НБУ [47]

Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів (I1) відображає достатність капіталу депозитних установ і заснований на

визначеннях, використовуваних в Базельських угодах про капітал. Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня до зважених за ризиком активів (I2) є вужчим показником відносно попереднього, оскільки капітал першого рівня може розглядатися як базовий показник капіталу. Динаміка цих індикаторів наочно відображена на рисунку 2.3.

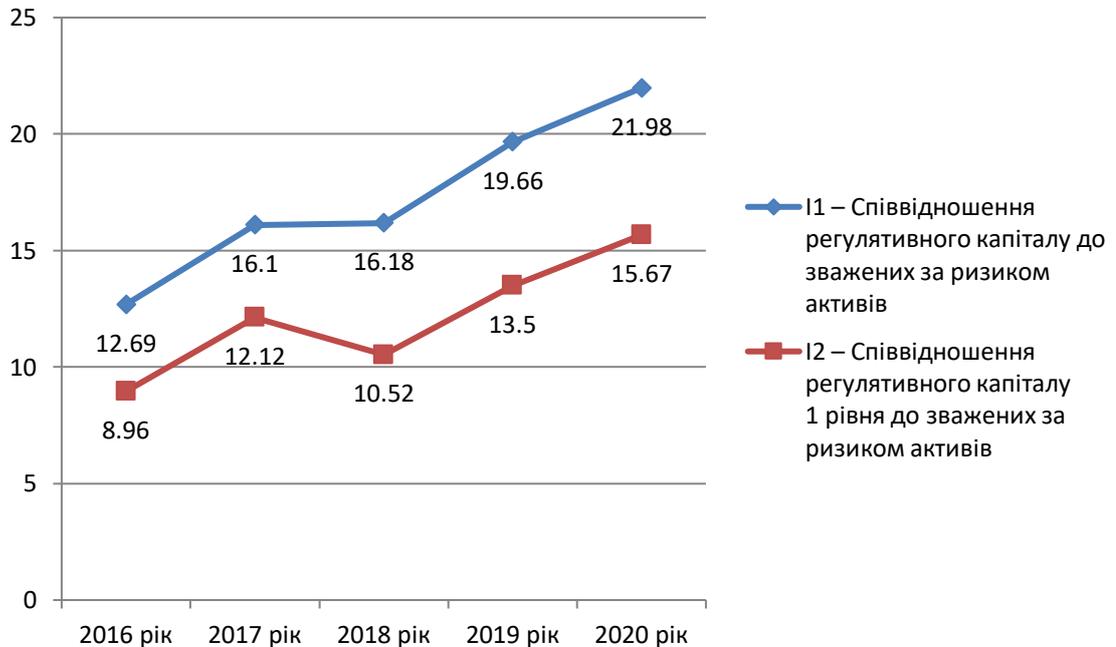

Рис. 2.3. Динаміка індикаторів фінансової стійкості щодо достатності капіталу за 2016-2020 роки, %

Проаналізувавши динаміку зазначених індикаторів, можна зробити висновок, що протягом досліджуваного періоду відбувається зростання капітальної стабільності банківської системи. Починаючи з 2016 року, відбулося суттєве зростання обох індикаторів фінансової стійкості щодо достатності капіталу: I1 збільшився з 12,69 до 21,98, тобто на 73,2%, а I2 зріс на 74,89% і становив у 2020 році 15,67. Отже, спостерігається нарощення обсягу регулятивного капіталу, внаслідок чого банківська система стає стійкішою перед ризиками, які можуть виникнути. Це зростання відбулося внаслідок, по-перше, виведення з ринку проблемних банків, які мали проблеми з дотриманням даних нормативів, а, по-друге, внаслідок встановлення Національним банком більш жорстких норм щодо обсягу регулятивного

капіталу банків, який повинен був становити 200 млн. грн. з 11 липня 2017 року і 300 млн. грн. з 11 липня 2020 року.

На рисунку 2.4 подана динаміка індикаторів фінансової стійкості банківської системи стосовно якості її активів.

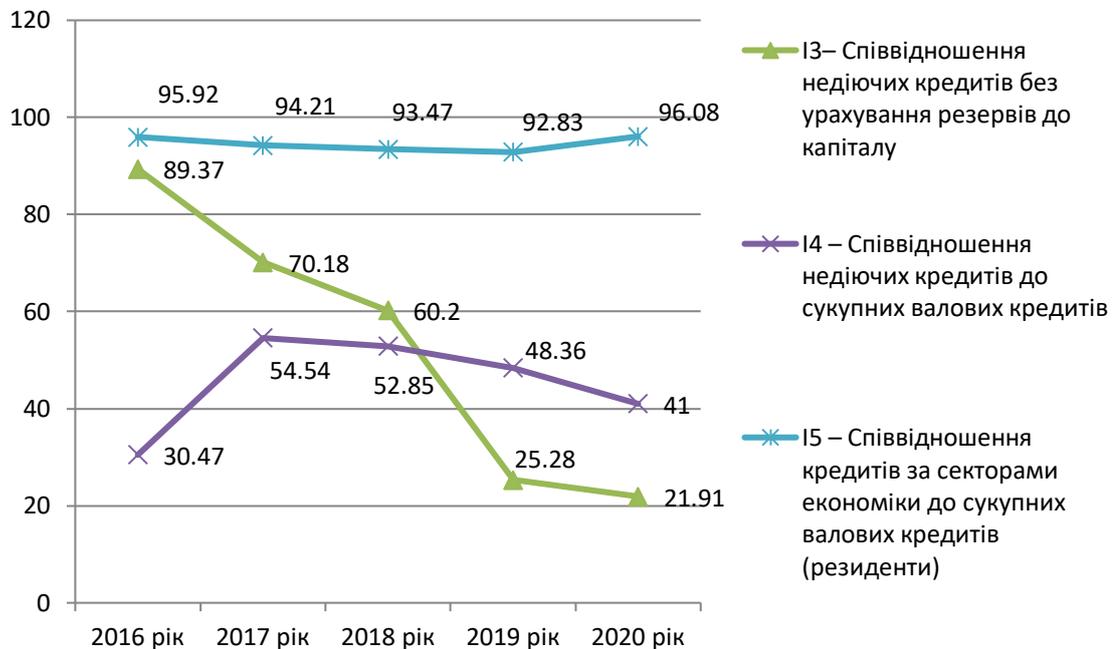

Рис. 2.4. Динаміка індикаторів фінансової стійкості банківської системи щодо якості активів за 2016-2020 роки, %

Індикатори I3, I4, I5 призначені для відображення потенційного впливу недіючих (проблемних) кредитів; вони віддзеркалюють здатність капіталу банківської системи абсорбувати збитки, пов'язані з недіючими кредитами. У той же час у більшості випадків дія збитків по недіючих кредитах на капітал виявляється невизначеною, оскільки кредитор із різних причин може розраховувати на відшкодування деяких потенційних збитків (реалізація заставного забезпечення, інші форми пом'якшення кредитного ризику), оскільки очікуване відшкодування у разі дефолту позичальника рідко дорівнює нулю.

Аналізуючи динаміку індикаторів I3 та I4, можна спостерігати наступну закономірність. Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу у 2016 році становило 89,37%, тоді як у 2020 році це значення

зменшується до 21,91%. Тобто, фактичне зменшення даного показника становило 67,46 п.п., що суттєво збільшило стійкість банківської системи до кредитного ризику. У випадку зі співвідношенням недіючих кредитів до сукупних валових кредитів можна спостерігати суттєве збільшення даного показника у 2017 році й подальше поступове його зменшення до 41% у 2020 році. Таке зниження частки проблемних кредитів відбулося за рахунок всебічної активізації роботи банків щодо їх погашення, списання заборгованості за кредитами клієнтів за рахунок сформованих резервів, а також їх продажу колекторським компаніям. Це «розчистило» банківські баланси і надало змогу банкам активізувати кредитну діяльність та збільшувати прибутковність.

Зростання на кінець 2020 р. індикатора I5 свідчить про зменшення частки кредитів, наданих українськими банками нерезидентам, що обумовлює зниження залежності банків від впливу світової економіки.

Динаміка індикаторів фінансової стійкості, пов'язаних з дохідністю банківської діяльності, унаочнена на рисунку 2.5.

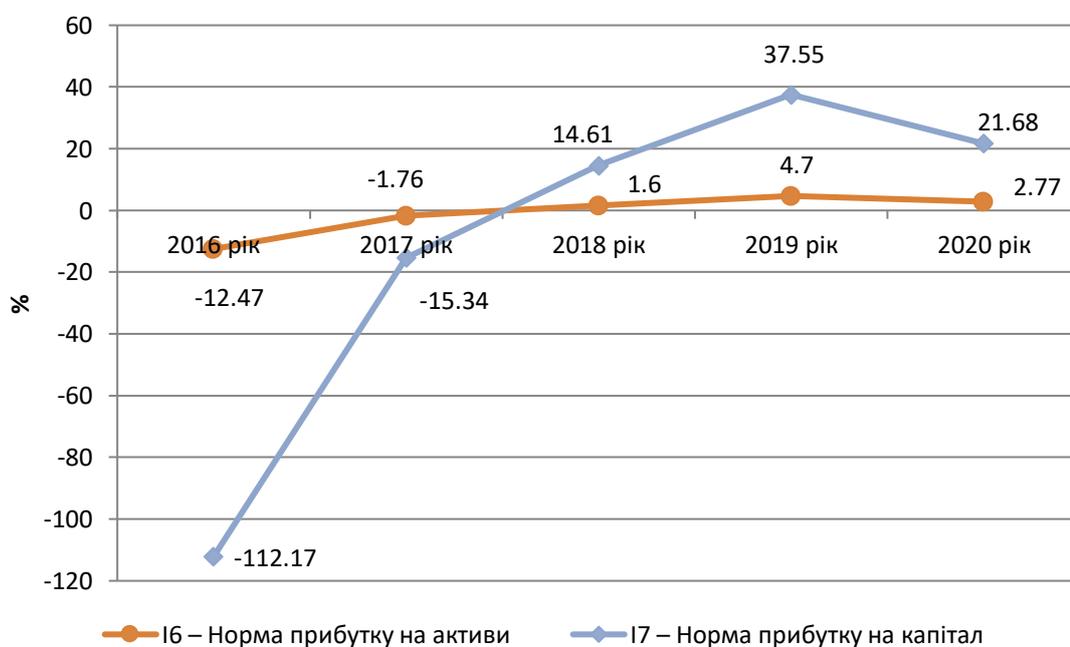

Рис. 2.5. Динаміка індикаторів фінансової стійкості щодо прибутковості активів та капіталу за 2016-2020 роки, %

Індикатор I7 розраховується відношенням чистого доходу до середньорічного обсягу капіталу і дає уявлення про те, якою мірою доступні капітальні ресурси використовуються для ведення прибуткової діяльності. Більш загальним індикатором є I6 – норма прибутку на активи, який показує який дохід генерують всі наявні ресурси. Вони призначений для оцінки ефективності банків у використанні свого капіталу. При розгляді в динаміці він також може давати інформацію про довгострокову стійкість депозитних установ по капіталу. Індикатори I6 та I7 слід інтерпретувати спільно з індикаторами I2 і I3, оскільки високий коефіцієнт може вказувати на високу рентабельність і/або низький рівень капіталізації, а низький коефіцієнт може свідчити про низьку рентабельність і/або високий рівень капіталізації.

Виходячи з реального контексту, значення цих індикаторів свідчать про те, що з 2018 року вітчизняна банківська система, у цілому, почала генерувати прибутки, що створює передумови зміцнення її фінансової стійкості.

Динаміка індикаторів фінансової стійкості, що характеризують доходи і витрати банківської системи, подана на рисунку 2.6.

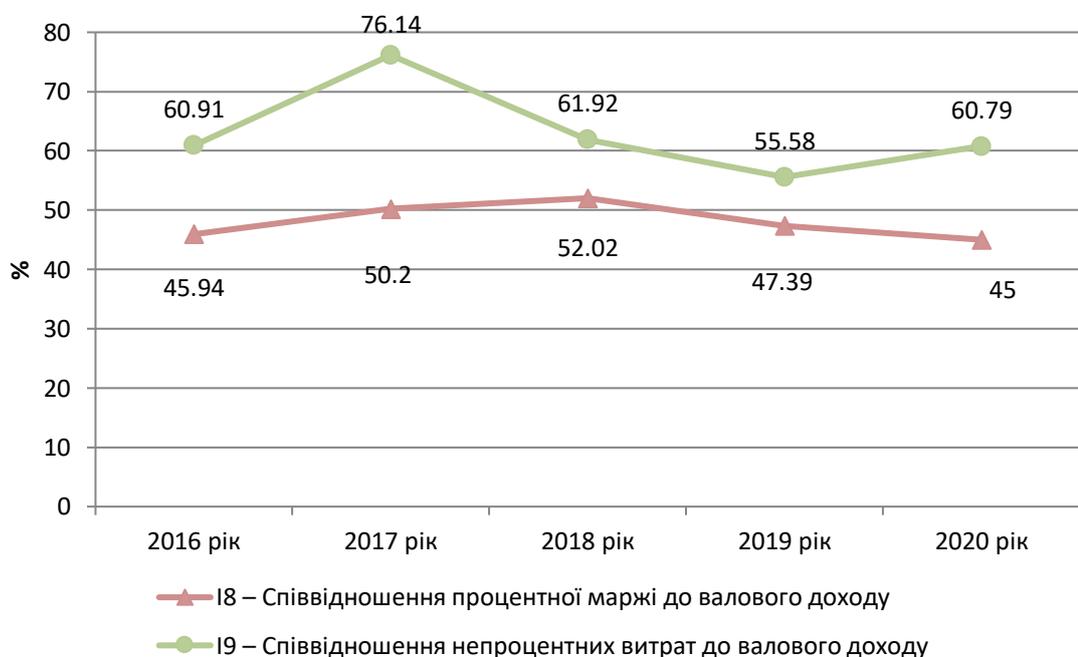

Рис. 2.6. Динаміка індикаторів фінансової стійкості щодо доходів та витрат банківської системи за 2016-2020 роки, %

Аналізуючи динаміку індикатору І8 – співвідношення процентної маржі до валового доходу, – можна побачити, що починаючи з 2018 року відбувається його зниження до значення 45%, що пов'язано із зменшенням відсоткових ставок за кредитами, що є позитивною динамікою, оскільки відбувається стабілізація банківської системи після кризи і, відповідно, фінансові ресурси стають дешевшими, що дозволяє зменшити відсоткові ставки поряд зі збільшенням прибутковості діяльності. Індикатор І9 – співвідношення непроцентних витрат до валового доходу – дозволяє оцінити, наскільки банківська система дотримується режиму економії. Зміни цього індикатора за досліджуваний період є різноспрямованими, але зрештою, він залишився на первісному рівні, що свідчить про наявність резервів зменшення непроцентних витрат.

Індикатори І10 – співвідношення ліквідних активів до сукупних активів та І11 – співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань дозволяють оцінити, наскільки банківська система готова до ризиків відтоку коштів та необхідності погашення взятих на себе зобов'язань. Динаміка цих індикаторів унаочнена на рисунку 2.7.

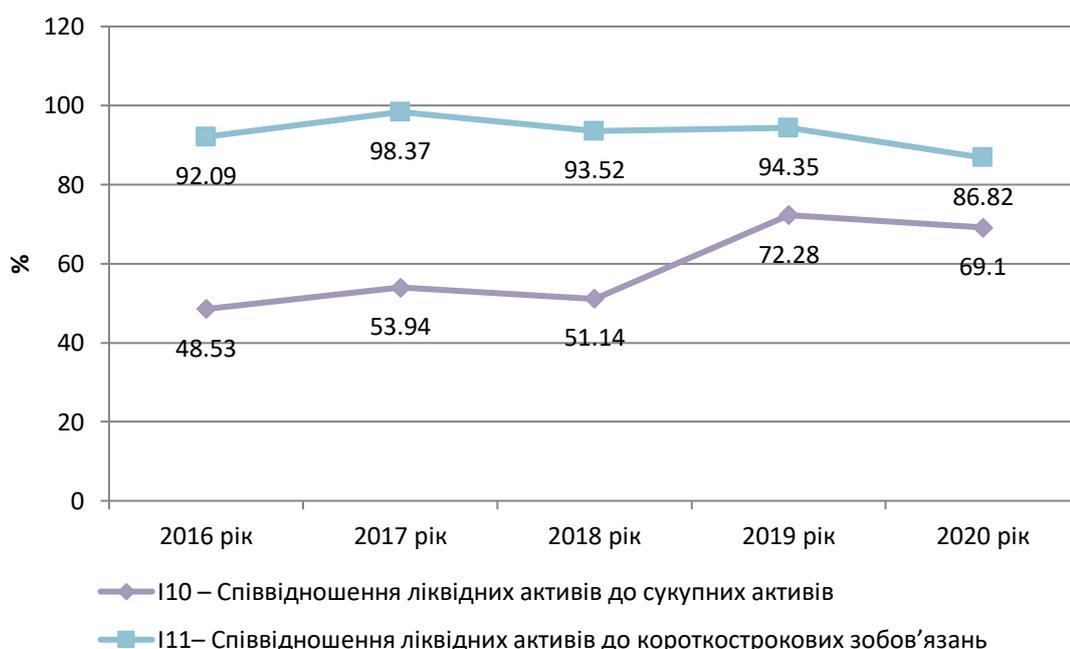

Рис. 2.7. Динаміка індикаторів фінансової стійкості щодо ліквідності банківської системи України за 2016-2020 роки, %

Протягом досліджуваного періоду індикатори ліквідності I10 та I11 суттєво перевищували нормативні значення, що свідчить не лише про можливість банків вчасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями, а і про значні невикористані можливості вкладень у прибуткові активи, відсутність у банків бажання брати на себе додаткові ризики, що різноспрямовано впливає на рівень фінансової стійкості. Однак, після 2019 року спостерігається зниження частки ліквідних активів, що свідчить про поступову стабілізацію економіки та, відповідно, бажання банківських установ інвестувати надлишкову ліквідність у розвиток економіки.

Нарешті, проаналізуємо динаміку індикатор I12 – співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу (рис. 2.8).

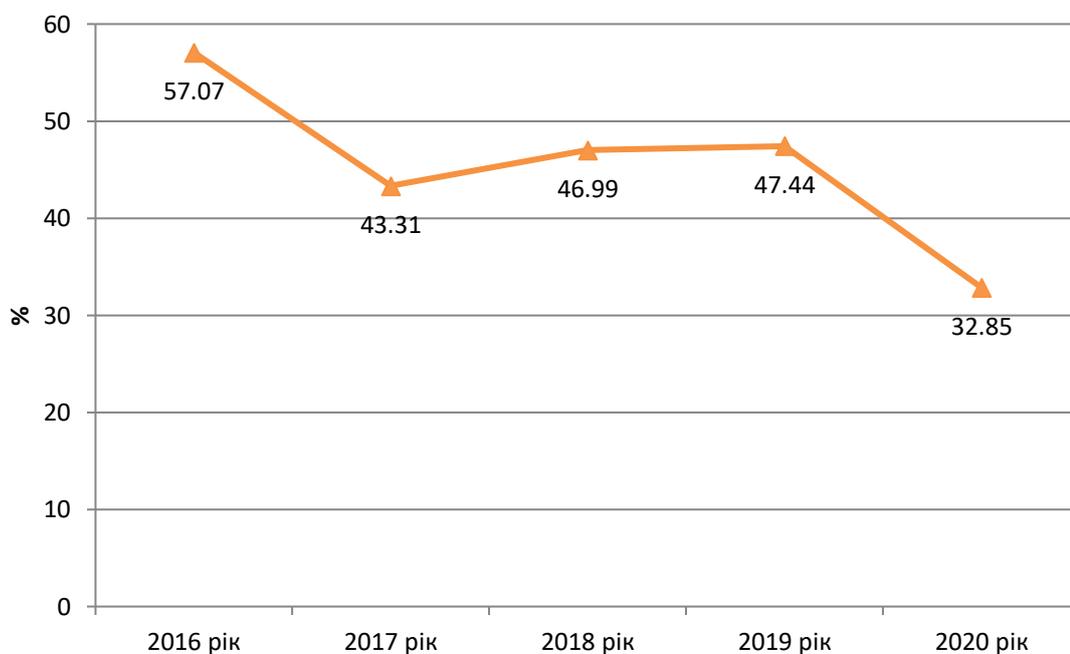

Рис. 2.8. Динаміка індикатора співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу за 2016-2020 роки, %

Цей індикатор покликаний визначити схильність депозитних установ до валютного ризику відносно капіталу. Він вимірює невідповідність валютних позицій на стороні активів і пасивів (відкриту позицію) з тим, щоб оцінити потенційну уразливість позиції банківського сектора по капіталу, що обумовлюється динамікою обмінного курсу. Навіть якщо у сектора в цілому

немає відкритої валютної позиції, такі позиції можуть бути у окремих банківських установ або груп установ. Тоді можна використовувати аналіз однорідних груп або дисперсійний аналіз для виявлення ризиків, які позначаються на ключових сегментах сектора.

Протягом досліджуваного періоду відбулося зниження індикатора I12 з 57,07% у 2016 році до 32,85% у 2020 році, тобто зменшення становило 42,44%. Зниження значення індикатора I12 означає зменшення залежності банківської системи від валютного ризику, що, безумовно, є ознакою зміцнення фінансової стійкості.

Аналіз динаміки значень індикаторів фінансової стійкості вітчизняної банківської системи дозволяє Національному банку України сформулювати висновки щодо поточного її стану, виявити відповідні тенденції та діагностувати банківські ризики, що є основою для розроблення пропозиції щодо застосування антикризових інструментів управління банківським сектором. Результати оцінки фінансової стійкості банківської системи показали поступове підвищення рівня фінансової стійкості, причому ця тенденція залишається практично незмінною навіть в умовах пандемії, що говорить про формування міцних основ її перспективного розвитку.

Подібні висновки відображені і у звіті Національного банку України, оприлюдненого у червні 2020 р. На думку регулятора, наразі банківський сектор України є фінансово найстійкішим за всю свою історію існування [57, с. 21].

2.3. Аналіз загроз фінансовій стійкості банківської системи України на основі макроекономічних показників

На нашу думку, дослідження загроз, що можуть впливати на фінансову стійкість банківської системи, необхідно проводити, зокрема, і на макрорівні шляхом використання коефіцієнтів, що характеризують ендогенні і екзогенні чинники макроекономічного середовища. У часи суттєвих перетворень

банківської системи України відбуваються суттєві зміни у структурі грошової маси, які стають фактором небезпеки як для банківської системи в цілому, так і для кожної окремої банківської установи. У свою чергу, спостерігається вплив банківської системи на рівень монетизації економіки, який може спричинити порушення рівноваги з відповідними негативними наслідками.

У сфері грошового обігу в якості найважливішого показника, що впливає на стійкість банківської системи, може бути прийнятий коефіцієнт монетизації економіки, який відображає достатність грошової маси для обслуговування сфери обігу:

$$K1 = M2/ВВП, \quad (2.1)$$

де: K1 – показник монетизації;

M2 – обсяг грошової маси;

ВВП - обсяг валового внутрішнього продукту.

Коефіцієнт K1 є величиною, зворотної швидкості обігу грошей, яка залежить від відтворювальної структури економіки та визначається тривалістю виробничого циклу в тих галузях промисловості, які мають найбільші темпи зростання в аналізованій період. Тому для досягнення високого рівня стійкості розвитку банківської системи та забезпечення розширеного відтворення економіки цей коефіцієнт – один з найбільш важливих.

Проведемо оцінку динаміки даного показника, виходячи з даних по Україні, за останні п'ять років (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка показника монетизації економіки України за 2016-2020 роки

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
M2, млрд. грн.	1102,4	1208,6	1273,7	1435,2	1847,4
ВВП, млрд. грн.	2383,1	2982,9	3558,7	3974,6	4194,1
K1	0,463	0,405	0,358	0,361	0,440

*Складено автором на основі даних НБУ та Укрстату [49; 50]

Відобразимо графічно отримані дані на рисунку 2.9.

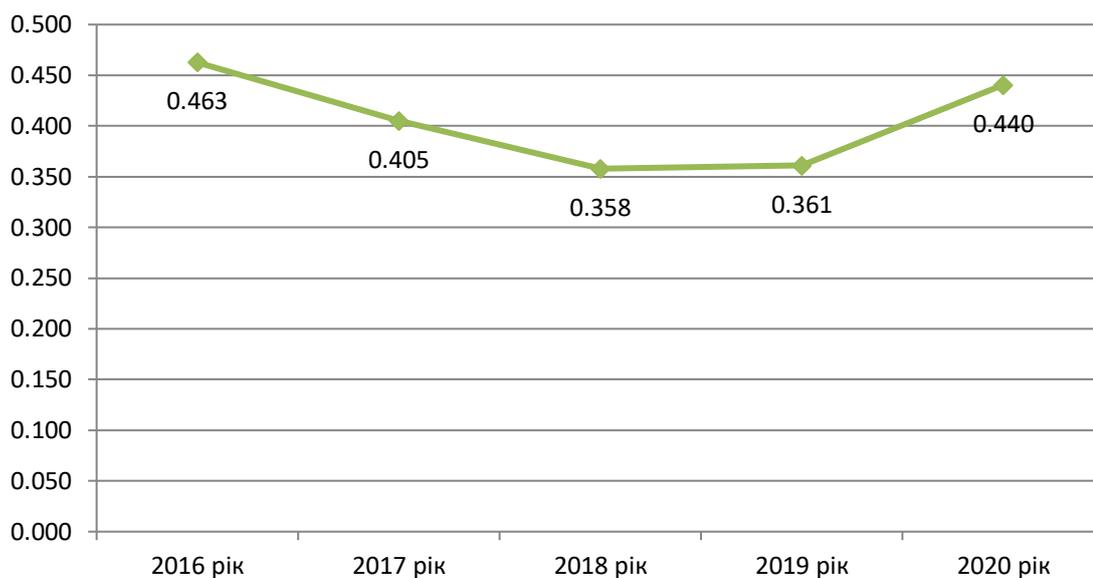

Рис. 2.9. Динаміка показника монетизації економіки України за період 2016-2020 років

Тенденція до зростання даного показника простежується протягом трьох останніх років, що свідчить про уповільнення швидкості обігу грошей. Подібна динаміка є наслідком зміни структури відтворювальної сфери національної економіки. Це викликано подовженням виробничих циклів в найбільш пріоритетних галузях економіки та зменшенням темпів кредитування суб'єктів господарювання. Вважається, що для розвинених країн монетизація повинна становити не менше 0,7-0,8, а чим нижча монетизація економіки, тим вища загроза інфляції. Якщо дотримуватися постулатів кількісної теорії грошей, то наближення цього показника до одиниці свідчить про підвищення рівня стійкості. Таким чином, значення коефіцієнту монетизації в Україні в межах 0,36-0,44 виступає дещо нижчим за середній рівень стійкості банківської системи з потенціалом зміцнення.

Важливим показником монетарного впливу на фінансову стійкість банківської системи може стати частка валютної складової агрегату грошової маси:

$$K2 = M2X/M2, \quad (2.2)$$

де: $K2$ – показник валютизації грошової маси;

$M2X$ – валютна складова агрегату $M2$.

Валютизація грошової маси становить пряму загрозу не лише фінансовій стійкості банківської системи, оскільки передбачає існування валютних ризиків, а і фінансовій безпеці держави, посилюючи її залежність від іноземних центрів грошової емісії. Динаміка показника валютизації подана у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка показника валютизації грошової маси економіки України

за 2016-2020 роки

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
$M2X$, млрд. грн.	362,3	385,4	370	409,7	494,3
$M2$, млрд. грн.	1102,4	1208,6	1273,7	1435,2	1847,4
$K2$	0,329	0,319	0,290	0,285	0,268

*Складено автором на основі даних НБУ [49]

Відобразимо графічно отримані дані на рисунку 2.10.

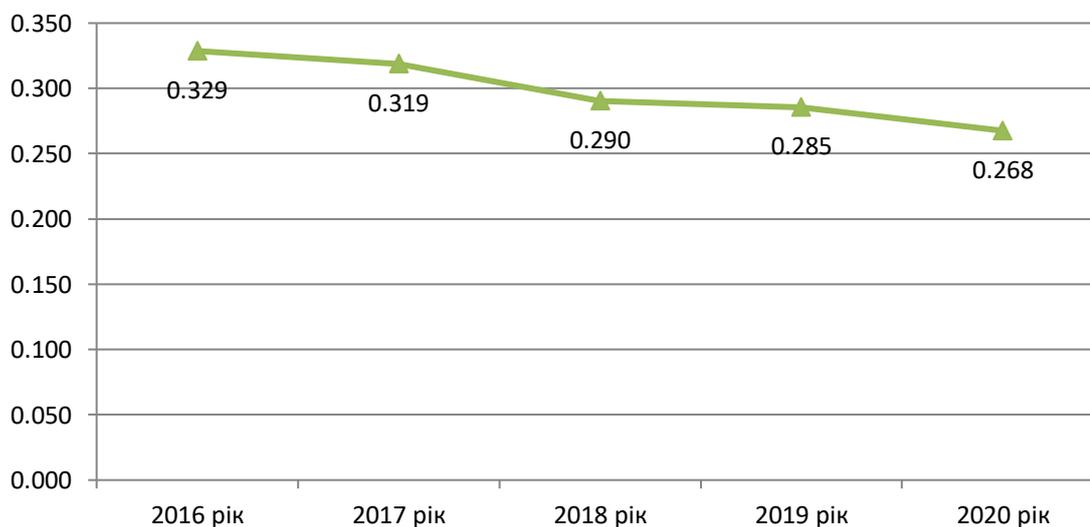

Рис. 2.10 Динаміка показника валютизації грошової маси економіки України за період 2016-2020 років

Оскільки велика частка агрегату М2 зосереджена на рахунках банківської системи, то наведені показники характеризують загальний фінансовий стан і характер грошового обігу економіки в банківському секторі. При зростаючому значенні грошової маси за останні роки, рівень валютизації знижується, причому за період 2016-2020 рр. темп зменшення даного показника склав 18,59%. Тобто, відбувається скорочення валютних пасивів у банківській системі на користь залучення коштів у національній валюті, що знижує ризики банків та збільшує інвестиційний потенціал банківської системи.

Ще одним коефіцієнтом, який відображає стан процесів, що чинять вплив на фінансову стійкість банківської системи, є частка готівкових коштів в грошовій масі:

$$K3 = M0/M2, \quad (2.3)$$

де: КЗ - частка готівки в обсязі грошової маси;

М0 – готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями.

Висока частка готівкових грошей, як правило, свідчить про те, що в країні спостерігається високий рівень тіньової економіки, нерозвинута інфраструктура безготівкових розрахунків, а також існує недовіра населення до банківської системи, так що певна частина заощаджень не акумулюються в банках. Динаміка частки готівкових коштів у грошовій масі в Україні подана у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка частки готівкових коштів у грошовій масі в Україні
за 2016-2020 роки

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
М0, млрд грн	314,4	332,6	363,6	384,4	516,1
М2, млрд грн	1102,4	1208,6	1273,7	1435,2	1847,4
КЗ	0,285	0,275	0,285	0,268	0,279

*Складено автором на основі даних НБУ [49]

Відобразимо графічно отримані дані на рисунку 2.11.

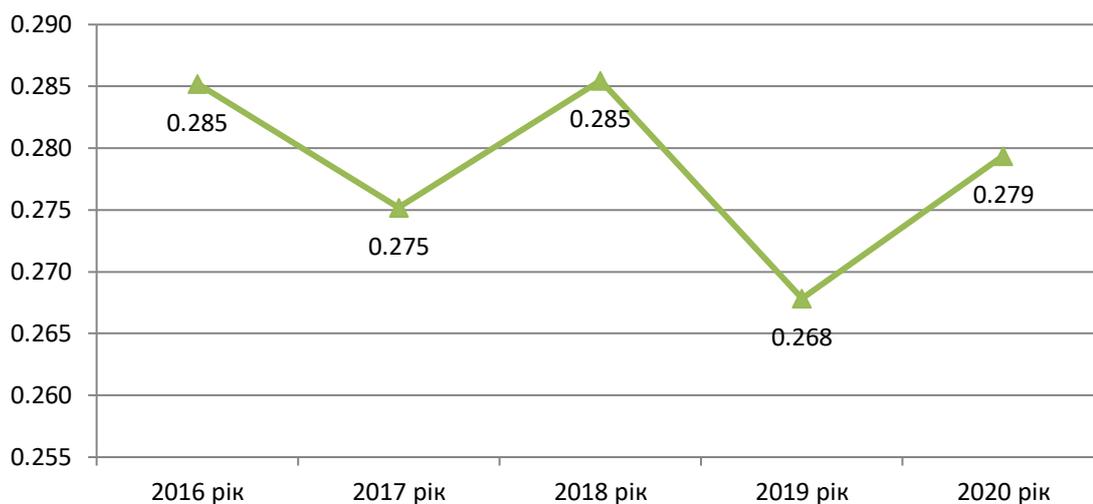

Рис. 2.11. Динаміка частки готівкових коштів в обігу України за період 2016-2020 років

З даних таблиці 2.11 можна зробити висновок про нестійку тенденцію до зниження цього коефіцієнта, що є, у цілому, позитивним. Чим нижче цей коефіцієнт, тим відповідно, більше можливості центрального банку стримувати інфляційні процеси і вище здатність банків здійснювати свою роль провідника грошових коштів між основними суб'єктами господарювання національної економіки.

З іншого боку, якщо порівнювати даний показник із зарубіжними країнами, то його значення є досить високим, що є наслідком слабо розвиненої інфраструктури безготівкового грошового обігу і недостатнього рівня технологізації банківського бізнесу. Майже третина грошової маси в Україні знаходиться поза банківськими установами, що загрожує стійкості і фінансовій безпеці банківського сектора.

Динаміка грошової маси повинна відповідати змінам рівня цін, що відображає структурні зміни в економіці. Тому до складу коефіцієнтів варто включити показник відповідності зміни грошової маси індексу споживчих цін:

$$K4 = IM2/IP, \quad (2.4)$$

де: $K4$ – показник відповідності зміни грошової маси індексу споживчих цін;

$IM2$ – індекс грошової маси, що розраховується як співвідношення агрегату $M2$ в звітний і базисний період;

IP - індекс споживчих цін.

Динаміка показника відповідності зміни грошової маси індексу споживчих цін подана у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Динаміка показника відповідності зміни грошової маси індексу споживчих цін в Україні за 2016-2020 роки

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
$IM2$	110,93	109,63	105,39	112,68	128,72
IP	112,4	113,7	109,8	104,1	105
$K4$	0,987	0,964	0,960	1,082	1,226

*Складено автором на основі даних НБУ [49]

Відобразимо графічно отримані дані на рисунку 2.12.

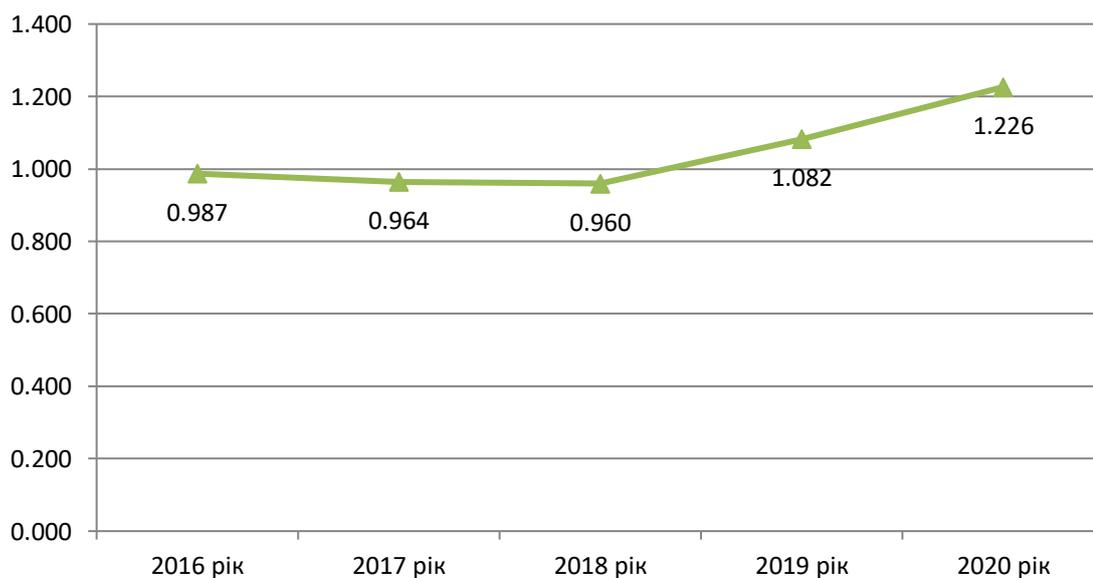

Рис. 2.12 Динаміка показника випередження масою грошей індексу цін України за період 2016-2020 років

Як можна побачити в таблиці 2.6, збільшення коефіцієнту випередження грошової маси цін на споживчі товари може загрожувати фінансовій стійкості банківської системи, оскільки банки при такій динаміці коефіцієнту схильні спекулятивно нарощувати кредитування, що призводить до зростання кредитної маси над виробництвом товарів та їх цінами. Причому зростання коефіцієнту досить значне: у період з 2016 по 2020 роки цей коефіцієнт збільшився з 0,987 до 1,226, тобто на 24,22%. Слід зазначити, що офіційна статистика споживчих цін не завжди відображає реальну ситуацію з ростом цін на ринку, тому в даному випадку необхідно враховувати подібний факт.

Наступний коефіцієнт фінансової стійкості банківської системи – показник, що відображає співвідношення між обсягом виданих кредитів і сумою ресурсів, залучених банківською системою загалом:

$$K5 = VK/R, \quad (2.5)$$

де: $K5$ - показник кредитування;

VK - загальний обсяг заборгованості за кредитами, наданими банківською системою в національній та іноземній валютах;

R – обсяг ресурсів в національній та іноземній валютах, залучених банківською системою.

Динаміка показника співвідношення між об'ємом виданих кредитів та сумою ресурсів, залучених банківською системою України у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Динаміка показника співвідношення між об'ємом виданих кредитів та сумою ресурсів, залучених банківською системою України за 2016-2020 роки

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
VK , млрд. грн.	1005,9	1090,9	1193,6	1097,6	1049,6
R , млрд. грн.	1132,5	1172,7	1204,7	1239,4	1613,4
$K5$	0,888	0,930	0,991	0,886	0,651

*Складено автором на основі даних НБУ [49]

Відобразимо графічно отримані дані на рисунку 2.13.

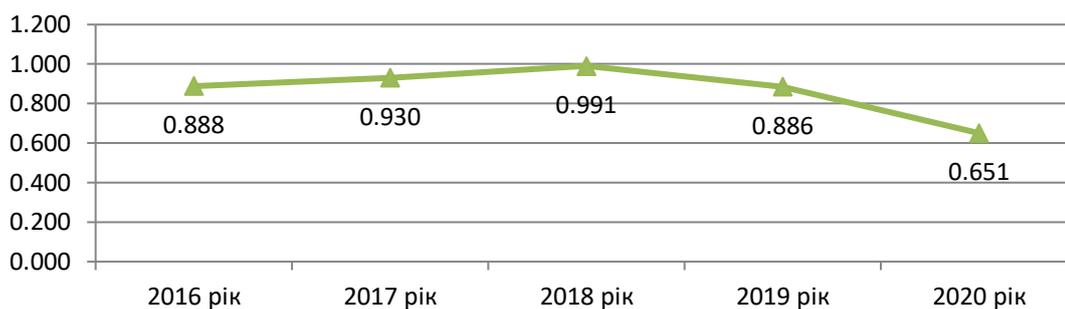

Рис. 2.13 Динаміка показника співвідношення між об'ємом виданих кредитів та сумою ресурсів, залучених банківською системою України за період 2016-2020 років

Скорочення зазначеного в таблиці 2.7 коефіцієнта з 0,888 у 2016 році до 0,651 у 2020 році (зменшення становило 26,69%) відображає непропорційне збільшення депозитної бази, порівнюючи із заборгованістю за кредитами. Подібна ситуація позначається негативно на стійкості банківської системи, оскільки витрати банків по нарахуванню відсотків коштами клієнтів ростуть швидше, ніж процентні доходи від позикової заборгованості. Обсяг заборгованості за кредитами протягом досліджуваного періоду року не перевищує загальну суму залучених коштів та становить 65,1% від їх кількості, що не створює потенційну проблему з поверненням коштів клієнтів у разі невиконання кредитної заборгованості. Однак подібний ризик можна розглядати в разі зростання простроченої кредитної заборгованості, термін якої становить вище 90 днів.

Важливим індикатором існування внутрішніх загроз для фінансової стійкості банківської системи є стан її активів, зокрема, стан кредитного портфеля. Проаналізуємо зміну обсягу наданих кредитів та частку простроченої заборгованості за кредитами за даними рисунку 2.14.

Рис. 2.14. Динаміка кредитного портфелю банківського сектору України за період 2016-2020 років

*Складено автором на основі даних НБУ [51]

Аналіз кредитного портфелю банківської системи України показав такі результати. В період з 2016 по 2019 рік спостерігалось зростання обсягу кредитного портфелю з 1009,8 млрд. грн. до 1118,7 млрд. грн., тобто зростання становило 10,78%, що свідчить про відновлення довіри до банківської системи після кризи в економіці країни та суттєвого скорочення кількості банків. Однак, у 2020 році, порівняно з 2019 роком відбулося скорочення обсягу кредитного портфелю на 7,62% і становив 1033,5 млрд. грн. Це скорочення може бути пов'язане з новими кризовими явищами, які виникли внаслідок запровадження карантинних обмежень, і, як наслідок, зменшення економічної активності усіх суб'єктів господарювання. Поряд із цим відбувається поступове скорочення обсягу простроченої кредиторської заборгованості, що позитивно впливає на фінансову стійкість, оскільки банкам необхідно менше витратити власних коштів на її погашення, а спрямувати їх на розвиток власної діяльності.

Також при оцінці фінансової стійкості банківської системи використовуються структурні показники. Важливим показником, що

характеризує системну фінансову стійкість банківської системи країни, є кількість банківських установ, її динаміка, кількості збиткових установ і їх частка в загальній системі (рис. 2.15).

Проаналізувавши дані, зображені на рисунку 2.15 можна зробити наступні висновки. Протягом досліджуваного періоду відбулося зростання обсягу кредитного портфелю з 1009,8 млрд. грн. до 1033,5 млрд. грн. у 2020 році, або на 2,35%. Однак цього 2019 року обсяг кредитного портфелю скоротився на 85,2 млрд. грн. Незначне зростання обсягів виданих кредитів протягом досліджуваного періоду пояснюється кризою в банківській системі України, внаслідок чого відбулося скорочення кількості банківських установ зі 180 банків у 2014 році до 74 станом на 2021 рік.

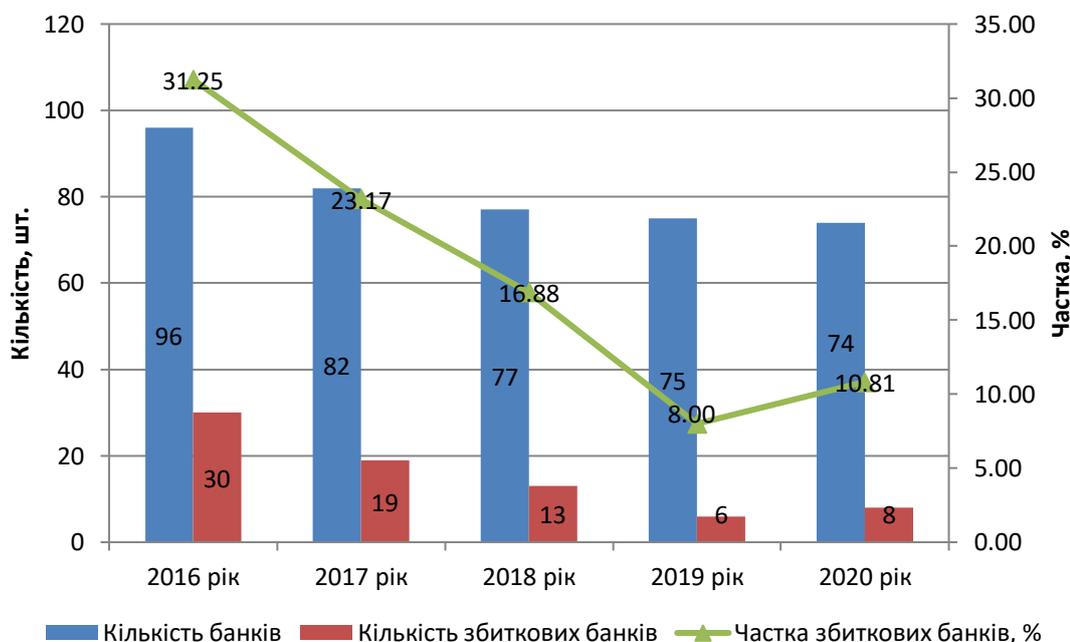

Рис. 2.15 Динаміка та структура банківської системи України за період 2016-2020 років

*Складено автором на основі даних НБУ [51]

З одного боку, скорочення кількості банків відбулося завдяки закриттю неефективних банків, банків, що порушують законодавство або тих, що вели сумнівну діяльність, при цьому маючи позитивний ефект у самій системі і на рівень безпеки банківської системи. З іншого боку, мало місце втрата довіри

населення до банківської системи, внаслідок чого спостерігається мінімальне зростання кредитного портфелю. При цьому, вдалося досягти зменшення частки простроченої кредиторської заборгованості, яка утворилася внаслідок чистки банківської системи. Так, починаючи з 2018 року ця частка скоротилася до 41,64%, що свідчить про зростання фінансової стійкості банківської системи.

Узагальнюючи всі розраховані коефіцієнти і показники, можна визначити загальний рівень загроз фінансової стійкості банківської системи, що відображено у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Оцінювання рівня загроз фінансовій стійкості банківської системи України на основі системи індикаторних макроекономічних показників

Показник	Рівень стійкості		
	Низький	Середній	Високий
Показник монетизації економіки, K1		+	
Показник валютизації грошової маси, K2		+	
Частка готівкових коштів, K3		+	
Показник випереджання масою грошей індексу цін, K4		+	
Показник кредитування, K5		+	
Сукупний показник стійкості		+	

*Складено автором на основі результатів попередніх розрахунків

Отже, можна зробити висновок, що рівень фінансової стійкості банківської системи України знаходиться на середньому рівні. Більшість коефіцієнтів в результаті оцінки мають середній рівень, інші знаходяться на низькому рівні, однак показують позитивну динаміку. Структура грошової маси, швидкість грошового обігу, коефіцієнт валютизації і випереджаюче зростання грошової маси над індексом споживчих цін можуть стати одним з ризиків порушення фінансової стійкості в банківській системі, що пов'язано з можливістю виникнення девальваційного шоку і зростанням інфляції в перспективі. Внаслідок ліквідації проблемних банків, покращення якості кредитного портфелю вдалося утримати фінансову стійкість банківської системи у несприятливих макроекономічних умовах.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ЇЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Підвищення капіталізації банківської системи як фактор забезпечення її фінансової стійкості

Сьогодні одним з основних завдань, що стоять перед вітчизняною банківською системою, є підтримка її стійкості, надійності та ефективності, щоб банки могли виконувати свої функції щодо забезпечення економіки достатніми фінансовими ресурсами. Стабільне функціонування банківської системи на основі гарантування її фінансової безпеки важливо для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку в Україні, мінімізації фінансових ризиків для всіх учасників розрахунків, інтенсифікації кредитних відносин, незмінності інвестиційних та ощадних стратегій економічних агентів, підвищення добробуту, а значить і підвищення економічної ефективності України і її фінансової системи, зокрема.

В умовах інтеграційних перетворень відбувається взаємопроникнення національних економік, наслідком чого є міграція капіталу. Тому кожній державі, включно з Україною, необхідно зосередити увагу на підтримці надійності національної банківської системи і, зокрема, на наявності достатніх фінансових ресурсів. Достатній рівень капіталізації – одна з найбільш важливих характеристик, що вказують на стан фінансової стійкості банківської системи. Саме достатній розмір власного капіталу впливає на економічну незалежність банків і їх здатність протистояти ризикам, що постійно виникають у процесі їх діяльності.

Вирішальна роль власного капіталу в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи багато в чому обумовлена важливістю його основних функцій: захисної, оперативної та регулюючої. Зміст цих функцій підтверджує,

що власний капітал є основою комерційної діяльності банку, він забезпечує його незалежність і гарантує фінансову стійкість.

Захисна функція капіталу полягає у тому, що власні ресурси банку захищають інтереси вкладників і кредиторів, гарантуючи, за необхідності, виплати їм відповідних компенсацій. Ця функція дозволяє банку підтримувати платоспроможність за рахунок створення резервів для покриття збитків, які можуть виникнути в разі реалізації кредитних чи процентних ризиків. Операційна функція капіталу включає в себе здатність банку почати і розвивати свою діяльність, надаючи можливість купувати основні засоби, обладнання, впроваджувати банківські технології і багато іншого. Регулююча функція обумовлена тим, що за допомогою фіксації розміру власного капіталу державні регулятори мають можливість контролювати діяльність комерційних банків та впливати на неї з метою забезпечення фінансової стійкості банківської системи [52, с. 30].

Ці функції і важливість власного капіталу для контролю за діяльністю комерційних банків викликали необхідність появи індикатора, який при використанні його на практиці вказував би на надійність банківської установи. Цей показник повинен відображати адекватність, достатність капіталу умовам роботи і структурі операцій конкретного банку. Слід зазначити, що складно чітко визначити необхідний розмір власного капіталу, який повинен бути доступний банку, але він повинен бути достатнім для виконання цих функцій.

Крім того, за допомогою власного капіталу банки можуть нейтралізувати збитки, зберігши платоспроможність, а також залучити додаткові ресурси для підтримки ліквідності. Достатність капіталу або адекватність його обсягу та ризикованості виконуваних операцій є важливим показником фінансової стійкості банківської системи [53, с. 155].

Отже, проблема достатньої капіталізації – це проблема фінансової стійкості банківської системи загалом, а отже, і проблема належного обслуговування банками своїх грошових зобов'язань. Це проблема формування

фінансової основи безпеки банківської системи, від якості її вирішення залежить надійність всієї економічної системи і динаміка подальшого розвитку.

Достатність капіталу банку слід розглядати як один з основних напрямків забезпечення фінансової стійкості банківської системи, так як вона також включає в себе основні аспекти діяльності кожного банку: формування основного капіталу, управління активами, оцінку ризиків. На основі збалансованого підходу до управління цими компонентами можна розробити систему превентивних антикризових заходів, які забезпечили б фінансову стійкість вітчизняної банківської системи в мінливих умовах, незалежно від характеру, масштабу і походження потенційних фінансових потрясінь.

Для розробки науково обґрунтованих принципів формування капіталу банківської системи і факторів, що впливають на її стійкість та надійність, а також для розробки рекомендацій щодо вдосконалення управління джерелами зростання капіталу банків і забезпечення його достатності, необхідно проаналізувати сучасний стан капітальної стійкості банківських установ і якість управління нею. Також варто з'ясувати основні джерела збільшення розміру власного капіталу банків і зробити вибір найкращих із них, які будуть ефективними в сучасних умовах.

Для розуміння процесів, які передбачаються в сфері капіталізації банківського сектору України, важливо проаналізувати найістотніші зрушення у нинішньому розвитку банківського бізнесу (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Основні показники капіталізації банківської системи України
за 2016 - 2020 роки

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Кількість діючих банків	96	82	77	75	74
Власний капітал, млн. грн.	123784	163597	155650	200854	210640
Темп зростання власного капіталу, %	-	132,16	95,14	129,04	104,87
Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	2383182	2982920	3558706	3974564	4194102
Відношення капіталу банків до ВВП, %	5,19	5,48	4,37	5,05	5,02

*Складено автором на основі даних НБУ [54]

Дані таблиці 3.1 свідчать, що впродовж досліджуваного періоду спостерігається зменшення загальної кількості банківських установ. Так, за 2016-2018 роки їх кількість зменшилася на 19 установ або на 19,79%. В наступні роки з ринку було виведено ще 3 установи. Таким чином, банківська система України була очищена від проблемних, неплатоспроможних банків, внаслідок чого банківська система загалом стала більш стійкою. Одночасно варто зазначити, що поряд із зменшенням кількості банків, загальна сума їх власного капіталу зростає внаслідок більш жорсткого регулювання даного показника Національним банком України та зростання довіри до банківської системи з боку інвесторів. Такий важливий макроекономічний показник, як відношення банківського капіталу до ВВП, коливається на рівні 5% з тенденцією до зниження. У той же час, на думку вітчизняних і зарубіжних учених, необхідний обсяг сукупного капіталу банківської системи, якого було б достатньо для підтримання стабільного економічного розвитку країни, має становити по відношенню до ВВП не менше 6-7 % ВВП [55, с. 5].

Таким чином, досягнутих результатів у збільшенні капіталізації банківської системи недостатньо для її стійкого функціонування. Така ситуація, безумовно, є результатом складних умов економічного розвитку України після 2014 року, скорочення вільних фінансових ресурсів економічних суб'єктів, зниження інвестиційної привабливості України внаслідок внутрішньої нестабільної ситуації.

Розглядаючи капітальну стійкість як результативний показник, що значною мірою характеризує безпеку вітчизняної банківської системи та її спроможність сприяти економічному зростанню країни, виникає обґрунтована необхідність не тільки в удосконаленні оцінки цього показника, але і у визначенні системи заходів щодо його регулювання та нагляду. Достатність капіталу в міжнародній практиці розглядається з двох позицій, в основу яких

покладено рекомендації Базеля I, що в подальшому набули розвитку у принципах Базеля II та, особливо, Базеля III:

1) кількісний інституційний аспект – згідно з яким кожен банк як суспільний інститут, який має банківську ліцензію, повинен мати визначену мінімальну величину статутного та регулятивного капіталу (з 11 липня 2017 року – 200 млн. грн. [56]);

2) якісний нормативний аспект – відображає загальну оцінку надійності банків на основі визначення капітальної адекватності масштабам і ризикованості здійснюваних ними операцій за співвідношенням власного капіталу і активів, зважених на рівень їх ризику (норматив Н2).

Національний банк України вживає ряд заходів для підтримки стабільного функціонування банківської системи щодо покращення рівня її капіталізації за допомогою встановлення нормативів щодо розміру та адекватності власного капіталу та окремих його складових. У таблиці 3.2 подана динаміка відповідних показників.

Таблиця 3.2

Динаміка значень нормативів достатності капіталу банківської системи
України за 2016–2020 роки

Нормативи		2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Н1	Регулятивний капітал, млн. грн.	109653,6	115817,6	126116,7	150313,8	182283,6
Н2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	12,69	16,10	16,18	19,66	21,98
Н3	Норматив достатності основного капіталу (не менше 7%)**	-	-	10,43	13,5	15,67

*Складено автором на основі даних НБУ [57]

**Норматив Н3 почав розраховуватися з 2018 року

Як можна побачити з даних табл. 3.2, банки дотримуються економічних нормативів достатності капіталу, однак незважаючи на це, не можна однозначно сказати, що банківська система України є стійкою з точки зору капіталізації, зважаючи на обсяг власного капіталу іноземних банків. Для

порівняння візьмемо обсяг капіталу всієї банківської системи, який становить 182,3 млрд. грн. станом на 2020 рік, що співставно з капіталізацією лише одного середнього банку в Європі та менше, ніж у найбільших банків розвинених країн світу. При цьому, зростання обсягу сукупного капіталу банків в Україні відбувається здебільшого за рахунок збільшення зареєстрованого статутного капіталу, а не інших складових власного капіталу, визначених регулятором.

За останні роки у банківській системі використовувалися такі шляхи збільшення її капіталізації.

1. Залучення бюджетних коштів у вигляді прямих інвестицій – одним із варіантів застосування цього способу збільшення капіталізації може бути надання допомоги «проблемним» банкам шляхом їх дофінансування або ж переведення їх у державну власність з подальшим вкладанням бюджетних коштів. Прикладом таких дій є ситуація з Приватбанком, коли державі довелося втручатися, щоб зберегти цей системно важливий банк.

2. Залучення іноземних інвестицій. Іноземні інвестори зацікавлені в розвитку українського фінансового ринку, однак є об'єктивні межі їх допустимої участі в національній банківській системі, що пов'язано з необхідністю дотримання її фінансової безпеки. Вважається загрозливим перевищення часткою іноземного капіталу рівня 50% капіталу банківської системи. Крім того, слід згадати, що на середину 2010 років лідером за обсягами іноземних інвестицій у вітчизняний банківський сектор (28% загального їх обсягу) стала Росія. Вона і зараз безпосередньо контролює в Україні два банки з іноземним капіталом (АТ «Сбербанк» і ПАТ «Промінвестбанк»), а опосередковано – і АТ «Альфа-Банк». Така ситуація, в умовах ведення гібридної війни з Росією, на нашу думку, становить загрозу і фінансовій безпеці України.

З іншого боку, обсяги іноземної участі стримуються непрозорістю певних банківських структур. Такий спосіб підвищення капіталізації втілюється в співпраці з так званими стратегічними іноземними інвесторами. Продаж певного пакету акцій відбувається за ціною, що визначається в ході переговорів, що на порядок простіше публічного розміщення. В той же час, співробітництво з іноземними інвесторами не відмінняє перспективу IPO.

3. Вихід банків на IPO. Розміщення акцій комерційних банків на біржі – найбільш перспективний спосіб підвищення капіталізації, хоча його не можна поки що застосувати до більшості вітчизняних банків. Тим не менше, акціонерне фінансування на сучасному етапі можна розглядати як найбільш актуальний та перспективний спосіб збільшення власного капіталу. Для цього банкам необхідно збільшувати прозорість діяльності шляхом розкриття інформації щодо кінцевих власників, а також бути оціненими міжнародними рейтинговими агентствами.

4. Залучення коштів акціонерів банку. В даному випадку задача полягає у тому, щоб переконати існуючих акціонерів вкладати власні кошти саме в банківський бізнес, а не в якийсь інший. Більшість українських банків – приватні, але, не дивлячись на це, таку мету важко досягти: причина тому – банківська маржа, що скорочується. Банківський бізнес не є серед найбільш рентабельних в економіці і, відповідно, серед альтернатив здійснення інвестицій вкладення в капітал банків не є найпривабливішими.

5. Капіталізація власного прибутку банків. Довгий час саме власний прибуток був основним ресурсом для розвитку банківського бізнесу. Однак це джерело має певні межі та не забезпечує плацдарм для поштовху, край необхідного, зважаючи на українські реалії. Але не дивлячись на те, що банківський сектор більш прибутковий, ніж багато інших галузей економіки, на фоні загальносвітової тенденції падіння рентабельності банківського бізнесу та зменшення маржі в умовах необхідності розширення спектру послуг такий

спосіб не може бути основним. Банки потрібно зацікавлювати направляти прибуток у власний капітал. Для цього необхідно внесення поправок до законодавства задля звільнення від оподаткування прибутку, що буде використано для збільшення власного капіталу.

Окремі банки можуть нарощувати регулятивний капітал і за рахунок залучення субординованого боргу, якщо підпадають під умови, встановлені регулятором. В принципі, це може вирішити проблеми окремих банківських установ, але не в рамках всієї банківської системи.

Недостатня капіталізація вітчизняної банківської системи обумовлює необхідність прискорення рівня концентрації капіталів банків на основі проведення процедур реорганізації, у тому числі, шляхом злиття банків для збереження своїх позицій на фінансовому ринку та забезпечення безпеки всього сектору. Саме з цією метою за ініціативи НБУ у 2017 році було прийнято Закон України «Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків» [58].

Утім, власне злиття (дружні поглинання) банків так і не стали помітним явищем в Україні. На відміну від більшості економік, що розвиваються, де місцеві банки, відчуваючи активний приплив іноземного капіталу, починають здійснювати внутрішні злиття і поглинання, в нашій країні подібні угоди майже не реалізуються. Коріння цього криється в тому, що вітчизняні банки раніше здебільшого розглядалися не як окремий самодостатній бізнес, а як простий і зручний засіб касового обслуговування власного бізнесу. Тому й досі власники, не маючи коштів для активного розвитку власного банку, не те що на придбання конкурентів, продають банки зарубіжним інвесторам і отримані гроші вкладають в розвиток іншого бізнесу [59, с. 121-122].

Представимо в таблиці 3.3 переваги та недоліки основних способів підвищення капіталізації банків.

Таблиця 3.3

Переваги та недоліки основних способів підвищення капіталізації
банківської системи

Способи капіталізації	Переваги	Недоліки
1	2	3
Державне фінансування	Значний ресурс капіталізації	Деформація конкурентного середовища
	Можливість використання банківської системи для розвитку національних проектів	Неефективне розміщення залучених банком ресурсів
Власний прибуток	Умовно постійне джерело надходження ресурсів	Зниження рентабельності банківського бізнесу в останні роки
		Виснаження даного джерела
		Неможливість «ривка» банківської системи
		Зменшення дивідендів акціонерів
Іноземні інвестиції	Можливість залучення значного об'єму фінансових ресурсів ззовні	Об'єктивні обмеження можливості залучення іноземних інвестицій в розрізі загального рівня ризику національної економіки
		Можлива втрата незалежності банківської системи
		Втрата можливості регулювати економічний розвиток
Власні ресурси акціонерів	Збереження структури власників	Обмеженість фінансових можливостей акціонерів
	Отримання додаткових доходів власникам від розвитку їх бізнеса	
IPO	Можливість залучення значного обсягу капіталу	«Роздвоєння» структури власників
	Підвищення прозорості банківського бізнесу	Значні витрати на організацію випуску акцій, на попередню підготовку та подальшу інформаційну політику банку

Продовження табл. 3.3

1	2	3
	Підвищення глобальної конкурентоспроможності української банківської системи	Підвищення долі іноземної участі в банківській системі держави
	Сфера застосування даного методу обмежена в основному великими та відомими банками	Складність або неможливість проведення у разі відсутності розвиненого ринку цінних паперів

*Складено автором

Внутрішні джерела капіталізації, тобто власний прибуток, кошти акціонерів, випуск акцій, можуть бути кращим варіантом, ніж зовнішні вливання коштів – державних чи іноземних інвестицій. Думається, що вирішення проблеми капіталізації повинно носити комплексний характер і супроводжуватися проведенням подальших реформ: повна відповідність міжнародним стандартам бухгалтерського обліку, впровадження вимог Базель-III, розвитком системи гарантування вкладів. Застосування банками сучасних підходів до управління, розвиток відносин з інвесторами також будуть сприяти вирішенню поставлених завдань по капіталізації банківської системи.

Для забезпечення капітальної стійкості банківської системи України необхідною, на наш погляд, є реалізація таких заходів:

- підтримувати збалансованість темпів зростання абсолютних обсягів активів банківського сектора та його власного капіталу (за співвідношенням регулятивного капіталу та активів, зважених на ризик) як базового індикатора капітальної стабільності, який визначає спроможність участі банків у фінансуванні економічного зростання країни у посткризовий період;

- визначати шляхи збереження і зростання капіталу за рахунок прибутку з урахуванням його прямого зв'язку з політикою мінімізації банківських ризиків, насамперед, кредитного, що потребує удосконалення оцінювання ризикованості діяльності банку на основі такого індикатора капітальної стабільності як співвідношення статутного та балансового власного капіталу, зростання

значення якого більше 100% свідчить не тільки про збитковість діяльності банку, а і про неякісну структуру власного капіталу, в якому відсутній резервний капітал, адекватний ризикованості активів;

– для уникнення негативних диспропорцій у структурі банківської системи України, які характеризуються підвищенням рівнів концентрації капіталу у групі державних банків з найбільш низькими показниками їх якісної капітальної стабільності, необхідним є підвищення рівня концентрації саме у вітчизняних банків з приватним капіталом шляхом його нарощування та перерозподілу на основі активізації таких процедур реорганізації банків, як злиття та поглинання;

– посилити контроль за дотриманням якісних індикаторів капітальної стабільності (насамперед, за нормативом Н2 та співвідношенням статутного і балансового власного капіталів) у групі державних банків, оскільки зниження значень таких індикаторів вказує на відповідне зменшення власних джерел фінансування та обумовлює зростання їх залежності від фінансування з держбюджету.

Отже, для успішного виходу України з кризи необхідним є відновлення потужної банківської системи країни, орієнтованої на внутрішній кредитний потенціал. Для цього важливим є забезпечення безпеки банківського сектору як процесу стійкої її капіталізації, здатного протистояти зовнішньому і внутрішньому впливу, тобто з урахуванням впливу ризиків і циклічного розвитку економіки. Мова йде про удосконалення якісних характеристик процесів перетворення доданої вартості на капітал та формування такої його якісної структури, яка дозволить банкам, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом часу з метою забезпечення загальної безпеки банківської системи.

3.2. Шляхи вдосконалення ризик-менеджменту вітчизняних банків

Важливим аспектом забезпечення фінансової стійкості банківської системи є ідентифікація, аналіз, оцінка та регулювання усіх ризиків, які виникають у процесі функціонування банківських установ, а також низки екзогенних та ендогенних чинників, що впливають на цей процес. Оцінка фінансових ризиків необхідна з метою виявлення порушень, що виникають у банківській системі, адже порушення функціонування однієї з ланок або сфер може підірвати стійкість всієї системи, і навпаки, якщо система досить ефективно функціонує, то виникнення проблем в одній зі сфер або ланок не обов'язково є загрозою для загальної стабільності системи.

Більшість банків зацікавлена в стабільному і прибутковому функціонуванні бізнесу в довгостроковій перспективі, на який не повинні негативно впливати ризики і кризи. Один з найбільш ефективних способів досягти цієї мети – розвивати гнучку та динамічну систему управління ризиками.

Банківська діяльність, зокрема реалізація банківських продуктів та послуг, невід'ємно супроводжується підвищеним рівнем ризику у порівнянні з іншими сферами економічної та комерційної діяльності, що зумовлено специфічним набором виконуваних операцій. Одним із основних джерел формування фінансових ресурсів банку є кошти вкладників, користування якими не є безоплатним, а тому мають використовуватись банками таким чином, аби не лише бути поверненими власникам, а й примноженими для забезпечення поточних операцій банківської установи, отримання й максимізації її прибутку. До того ж, не підлягає сумніву факт, що розмір прибутку банку завжди прямо пропорційний ризику понести фінансові втрати, а тому перед банками стоїть мета не уникнення, а раціонального управління банківськими ризиками та ефективною оцінки структури та рівня ризику у процесі здійснення тих чи інших банківських операцій, прагнення знизити ступінь ризику до мінімального рівня [60, с. 10].

Ризик банківської діяльності – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку, а зокрема, потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів у результаті здійснення ними фінансових операцій. У такому випадку банк може зазнавати прямих (безпосередньої втрати прибутку чи капіталу) або непрямих (обмеження діяльності банківської установи та неможливості реалізації поставлених стратегічних цілей) збитків, які стримуватимуть ведення поточної діяльності банку та розширення бізнесу [61, с. 4]. На рисунку 3.1 нами систематизовано основні наслідки реалізації ризиків з точки зору забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Рис. 3.1. Вплив ризиків на базові характеристики фінансової стійкості банківської системи

*Складено автором

Готовність до прийняття ризиків – основний фундамент, на якому будується банківська діяльність, а успіх досягається лише у тому випадку, якщо ризики, що беруть на себе банки, є розумними, контрольованими та обмежені границями їх фінансових можливостей і компетенцій. Усвідомлюючи факт, що повністю позбутись ризиків неможливо, ключовим завданням є свідоме управління ними, зважаючи на взаємозв'язки між різними видами ризиків та постійні коливання їх рівнів під впливом динамічних умов зовнішнього та внутрішнього середовищ. Під час здійснення кожної окремої операції банк може зазнавати одночасно декількох видів ризиків, а незначна зміна одного з них може помітно вплинути на розміри інших, зумовлюючи їх істотну зміну. Саме тому правильна ідентифікація та оцінка масштабів, як окремих ризиків, так і їх сукупності, сприяє побудові ефективного процесу управління ними (ризик-менеджменту). Для цього банкам необхідно проводити розподіл усіх ризиків на категорії та надавати їм відповідні характеристики, чітко визначаючи місце кожного виду ризику в загальній класифікаційній системі, що уможлиблює імплементацію різноманітних комплексів заходів з ефективною мінімізацією кожного окремо визначеного ризику.

Під управлінням банківськими ризиками розуміється сукупність заходів, спрямованих на прогнозування настання ризикової події і вжиття заходів щодо зниження ступеня ризику. Управління ризиками здійснюється на двох рівнях: на рівні банківської системи (макрорівень) та на рівні комерційного банку (мікрорівень).

Основними цілями управління ризиками, як однією із складових частин управління банком, є:

- 1) забезпечення стійкого розвитку банку і його підрозділів в рамках стратегії управління ризиками і капіталом;
- 2) забезпечення захисту інтересів вкладників, кредиторів і акціонерів банку та інших осіб;
- 3) збільшення конкурентоспроможності за рахунок: єдиного розуміння ризиків на рівні банку та забезпечення планів і стратегій з урахуванням рівня

прийнятого ризику; підвищення ефективності управління капіталом і збільшення ринкової вартості банку; збереження стійкості при розширенні вибору пропонованих продуктів (впровадження більш складних продуктів) завдяки адекватній оцінці і управлінню прийнятими ризиками;

4) зростання довіри інвесторів за рахунок створення прозорої системи управління ризиками банку.

Постійна оптимізація корпоративного управління комерційних банків, орієнтування на підвищення ефективності, а також на передбачення і зниження наслідків реалізації ризиків в умовах динамічних змін зовнішнього середовища веде до необхідності системного управління ризиками [61 с.98].

Механізм управління ризиками - це комплекс елементів (ланок) для забезпечення ефективного функціонування та розвитку банківської системи шляхом формування системи управління ризиками. Він включає наступні взаємопов'язані елементи:

1) управлінські – забезпечують проведення необхідних досліджень, методичне забезпечення функціонування механізму управління ризиками; аналіз і вибір доступних ресурсів; постановку цілей і завдань, вибір інструментарію для досягнення необхідного результату; нормативне та ресурсне забезпечення механізму управління ризиками; аналіз, моніторинг і контроль, внесення змін в діяльність механізму управління ризиками;

2) інструментарій механізму управління ризиками – стандарти, концепції, програми, методи, алгоритми, заходи, технології, процеси для досягнення поставлених цілей і задач по управлінню ризиками; виявлення ризиків, ідентифікація, оцінка та моніторинг, аналіз причин реалізації ризику; організаційне, методичне та ресурсне забезпечення обраних інструментів;

3) інформаційні – забезпечують прямі і зворотні зв'язки в механізмі управління ризиками між його елементами, ступінь розвитку зв'язків залежить від використовуваного інструментарію [64 с. 12].

Відповідно до цього, Національним банком України задля вдосконалення здійснення ризик-менеджменту у вітчизняних банках були схвалені Методичні

рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України [63]. В цих рекомендаціях НБУ пропонує розподілити повноваження та відповідальність між спостережною радою і правлінням банку, залучати до участі в спостережній раді незалежних членів, розкривати реальних власників, структуру операцій з пов'язаними особами та їх список, приділяти увагу та вирішувати конфлікти інтересів менеджменту банку та представників його власників, передбачає критерії складання публічного річного звіту банку.

Методичні рекомендації розроблено відповідно до оновлених вимог документа Базельського комітету з питань банківського нагляду «Удосконалення корпоративного управління в банківських установах» і пропонується для застосування банками, які прагнуть досягти кращих сучасних стандартів корпоративного управління, вищого рівня ринкової дисципліни, конкурентоспроможності та прозорості своєї діяльності до прийняття відповідного законопроекту.

Для вдосконалення і підвищення ефективності управління ризиками спостережним радам та правлінням банків необхідно вживати наступні заходів:

- 1) забезпечити постійний моніторинг та оцінку ризиків;
- 2) запобігти ухваленню неконтрольованих і нерегламентованих рішень, пов'язаних із банківськими ризиками;
- 3) забезпечити своєчасне формування резервів на покриття ризиків під активні операції;
- 4) забезпечити створення в банку ефективної системи збереження, обміну та використання інформації стосовно функціонування управління ризиками;
- 5) запровадити проведення регулярної оцінки фінансового стану банку з метою забезпечення своєчасного реагування відповідно до даних системи моніторингу;
- 6) забезпечити зниження ризиків, що виникають у банку з метою посилення захисту інтересів акціонерів та вкладників, що сприятиме збільшенню обсягу акціонерного капіталу та депозитів;

7) впровадити систему нагляду за відділеннями банку з метою підвищення ефективності їхньої діяльності;

8) забезпечити використання досвіду кращих закордонних та вітчизняних банків з управління ризиками, що забезпечить прийняття більш ефективних рішень.

Процес управління ризиками банку повинен включати наступні етапи: аналіз ризику, вибір методів управління ризиком, реалізація вибраних методів та оцінка результатів. На етапі аналізу ризику здійснюється збір та обробка даних щодо ризикової ситуації. Розрізняють два взаємно доповнюючі види аналізу ризику: якісний і кількісний. Якісний аналіз включає виявлення можливих видів ризику та факторів, які чинять вплив на результати прийнятих рішень та виконуваних робіт. За допомогою кількісного аналізу визначають розміри ризику. До методів кількісного аналізу ризику належать статистичний, аналітичний, нормативний, аналіз аналогій, аналіз чутливості, оцінки фінансової стійкості, експертних оцінок та інші.

До процесу вдосконалення управління ризиками мають залучатися такі функціональні та структурні підрозділи банку: спостережна рада, правління банку, підрозділи із ризик-менеджменту, бек-офіси та фронт-офіси.

Розподіл обов'язків і підпорядкованість підрозділів з управління ризиками повинні бути задокументовані та доведені до відома виконавців таким чином, щоб весь персонал банку повністю розумів свої функції, обов'язки та повноваження, свою роль в організації і процесі здійснення управління ризиками, а також свою підзвітність.

Для координування роботи всіх підрозділів з управління ризиками банку необхідно розробити посадові інструкції, внутрішньобанківські положення про організацію ризик-менеджменту та розподіл функціональних обов'язків усіх підрозділів банківської установи. Регламентні документи колегіальних, функціональних та територіальних підрозділів, ліміти та повноваження необхідно розробляти та доводити до виконання відповідно до практики корпоративного управління в банку.

Структура системи ризик-менеджменту повинна складатися з п'яти елементів.

1. Стратегія – встановлює відношення акціонерів до ризику, а також параметри, в межах яких необхідно діяти правління банку, обмеження процедур і організаційну структуру, потрібні для правильного управління ризиками, розподіляє обов'язки і визначає ліміти за повноваженнями. Банку необхідно виробити ефективну стратегію ризик-менеджменту по відношенню до будь-якого можливого ризику, визначити сфери його дії (бізнес, операції, інструменти, валюта, термін), виявити і проаналізувати рівні всіх прийнятих ризиків, його вплив на рентабельність, якість активів і капітал.

2. Методологія – охоплює критерії і моделі оцінки різних видів ризиків, які повинні бути постійно проаналізовані, і набір сценаріїв розвитку ринку.

3. Процедури. На основі конкретних процедур відбувається виявлення і оцінка, управління ризиками та їх контроль. Процедури повинні бути докладно описані і включати всі необхідні компоненти, дії співробітників, повноваження, відповідальність, структуру і обсяг лімітів, форми звітності для кожного виду ризику, взаємодія підрозділів банку. Також необхідно зосередитися на ризиках більше вищих порядків – кредитних, інвестиційних, валютних, ліквідності.

4. Контроль – включає в себе оцінку та аналіз ефективного ризик-менеджменту, контроль за виконанням вимог процедур на різних етапах, таких, як перевірка дотримання встановлених лімітів або моніторинг сприйнятливості до ризику. Контроль забезпечує перевірку відповідності операцій прийнятим процедурам і, найголовніше, реальність застосування цих процедур. Контроль ризиків повинен бути відділений від тих осіб, хто проводить операції (наприклад, бек-офіс відділений від основного бізнесу), щоб перешкоджати можливим зловживанням.

5. Актуалізація – передбачає регулярне оновлення методик, моделей, стратегій, правил, процедур відповідно до змін бізнес-середовища банку [64, с. 316].

Процедура банківського ризик-менеджменту не вичерпується вдалим чи невдалим завершенням бізнес-проекту. Аналізу повинні бути піддані умови прийняття рішення і результати його реалізації в контексті ризику: виявлені закономірності зміни ризикової кон'юнктури, вдосконалені методи моніторингу, попередження і подолання ризику, виділені типові ситуації і проведено навчання персоналу на предмет прийняття в них правильних рішень. Отримана інформація повинна бути внесена в банківський інформаційний центр, заархівована і доступна для аналізу та навчання наступних поколінь працівників банку, а також для оцінки невизначеності в подібних ситуаціях.

Підхід до організації банківського ризик-менеджменту має включати такі складові: ведення безперервного моніторингу зовнішнього середовища, що дозволяє евристичним шляхом виділити і оцінити наслідки ризиків конкурентів по банківській системі, знизити рівень невизначеності і час прийняття рішення в кожному наступному випадку; циклічний процес банківського ризик-менеджменту повинен бути спрямований не тільки на боротьбу з ризиками, а й на навчання персоналу банку інтуїтивно правильному прийняттю рішень в умовах невизначеності і створення архіву ризикових ситуацій; моніторинг внутрішнього середовища повинен дозволяти оцінити внутрішню компетенцію комерційного банку на предмет конкурентоспроможності в умовах ризику і невизначеності, виявити слабкі місця і усунути їх для недопущення повторення в подальшому; ризик-менеджмент необхідно розглядати як невід'ємний елемент управлінської стратегії банку, що реалізований на всіх етапах її впровадження. При цьому цінність ризик-менеджменту повинна полягати саме в накопиченні емпіричного досвіду в частині виявлення, попередження і подолання ризиків, зниження рівня невизначеності в діяльності комерційних банків.

Важливим способом усунення або мінімізації ризиків є регулювання, тобто підтримання оптимальних співвідношень прибутковості, ліквідності і платоспроможності банку в процесі управління його активами і пасивами. Нині, найбільш актуальним питанням є питання організації ефективного контролю за ризиками в комерційних банках. В «Основних принципах

ефективного банківського нагляду», розроблених Базельським комітетом з банківського нагляду, йдеться про те, що «органи банківського нагляду повинні переконатися в тому, що підконтрольні банки мають чітку систему управління ризиками, метою якої є відстеження, визначення і вимір концентрації ризиків в структурі активного портфеля, а також контроль за будь-якими ризиками, їх упередженням та усуненням».

Таким чином, кожен банк повинен створювати комплексну, адекватну та ефективну систему ризик-менеджменту з урахуванням особливостей своєї діяльності, характеру, обсягів операцій банку, профілю ризиків та системної важливості банку, яка відповідає таким принципам:

1) ефективність – процес управління, що забезпечує об'єктивну оцінку розміру ризиків банку та повноту заходів щодо управління ризиками з оптимальним використанням фінансових ресурсів, персоналу та інформаційних систем банку;

2) своєчасність – процес управління ризиками, що забезпечує своєчасне (на ранній стадії) виявлення, вимірювання, моніторинг, контроль, звітування та пом'якшення усіх видів ризиків на всіх організаційних рівнях;

3) структурованість – система управління ризиками, що передбачає чіткий розподіл функцій, обов'язків і повноважень з управління ризиками між усіма структурними підрозділами та працівниками банку, та їх відповідальність згідно з таким розподілом;

4) розподіл обов'язків (відокремлення функції контролю від здійснення операцій банку) – забезпечення уникнення ситуації, за якої одна особа здійснює повний контроль над функцією чи видом діяльності банку;

5) усебічність та комплексність – охоплення всіх видів діяльності банку на всіх організаційних рівнях та у всіх його структурних підрозділах, оцінка взаємного впливу ризиків;

6) пропорційність – створення ефективної системи управління ризиками, що відповідає бізнес-моделі банку, його системі системній важливості, а також рівню складності операцій, що здійснюються банком;

7) незалежність – свобода від обставин, що становлять загрозу для неупередженого виконання підрозділом з управління ризиками та підрозділом контролю за дотриманням норм своїх функцій. Незалежність передбачає недопущення ситуації, коли винагорода працівників підрозділу з управління ризиками та підрозділу контролю за дотриманням норм, у тому числі їх керівників, пов'язана з фінансовими результатами бізнес-підрозділів;

8) конфіденційність – недопущення отримання інформації, що не підлягає оприлюдненню, особами, у яких немає повноважень на її отримання;

9) прозорість – оприлюднення банком інформації щодо системи управління ризиками та профілю ризику.

Ринкові умови банківської діяльності, що швидко змінюються, обумовлюють необхідність покращення системи ризик-менеджменту вітчизняних банків. Для управління всіма видами ризиків необхідна така система, яка буде включати в себе всі необхідні механізми управління: виявлення ризиків, оцінка ризиків, прийняття рішень щодо них, контроль за ризиками та оцінка результатів. Менеджмент системи ризиків банківської діяльності – одна з найбільш важливих організаційного процесу функціонування банків. Саме управління ризиками забезпечує стійкість всієї банківської системи, тому воно повинне бути сформовано та впроваджено як ефективна інтегрована система управління ризиками банківської діяльності. Окрім цього, стратегія управління банківськими ризиками повинна бути пов'язана із загальною стратегією банку з управління активами та пасивами, які є в розпорядженні банків. При цьому необхідно не тільки здійснювати менеджмент банківських ризиків, але і постійно вдосконалювати необхідний інструментарій успішної реалізації процесу управління ризиками.

ВИСНОВКИ

Фінансова стійкість банківської системи є однією з найважливіших умов, за якої можливий розвиток національної економіки, виступає запорукою успіху економічних перетворень та макроекономічного розвитку держави. Стійка банківська система дозволяє забезпечити стабільність національної грошової одиниці, накопичення та перерозподіл фінансових ресурсів та гарантувати безперервний рух фінансових ресурсів у часі та просторі, забезпечення безперервної роботи платіжних систем. Внаслідок проблем з фінансовою стійкістю банківської системи відбуваються не тільки національні банківські кризи, а й глобальні фінансові потрясіння.

Фінансова стійкість банківської системи – внутрішня характеристика здатності банківської системи нівелювати внутрішні диспропорції і абсорбувати зовнішні шоки на рівні, достатньому для збереження можливості виконання всіх функцій, не застосовуючи при цьому зовнішніх ресурсів економічної системи держави і сприяючи ефективності національної економіки. Це показник довіри з боку інвесторів, вкладників, партнерів та кредиторів. За умови нестабільності банківська система перестає ефективно функціонувати, задовольняти потреби клієнтів та держави. Оскільки він виступає основним індикатором фінансової безпеки банківської системи, то особливо важливим стає дотримання всіх показників, що характеризують фінансову стійкість, оскільки від цього буде залежати стабільна робота всієї банківської системи і, відповідно, економіки в цілому.

Для забезпечення фінансової стійкості банківської системи необхідним є розроблення та подальший контроль за дотриманням законодавства та розроблених нормативів, які б регламентували основні показники діяльності банків, що дозволили б банківській системі залишатися стійкою, незважаючи на кризові ситуації. Для цього Національним банком України було розроблено систему нормативів, яких повинні дотримуватися банківські установи стосовно

достатності капіталу, ліквідності, кредитного ризику. Також було сформовано систему контролю за дотриманням цих показників, у межах якої розробляються рекомендації для повної відповідності банків стандартам щодо дотримання фінансової стійкості. Значення нормативів повинно відображати макроекономічну ситуацію у країні, оскільки на функціонування банківської системи впливають такі чинники, як стан платіжного балансу держави, інвестиційний клімат, ситуація у реальному секторі економіки, рівень тіньової економіки та ін.

Для оцінки фінансової стійкості банківської системи використовується низка методик. Одними з найбільш популярних є система рейтингової оцінки CAMELS, методика дистанційного моніторингу фінансової стійкості банківської системи PATROL та французька рейтингова система OPRA. Також у багато країн використовують індикатори фінансової стійкості, які були розроблені Міжнародним валютним фондом. На їх основі центральними банками країн світу було створено відповідні методики для аналізу та прогнозування стійкості функціонування банківських і фінансових систем. Україна для аналізу фінансової стійкості використовує 12 базових і 14 рекомендованих індикаторів фінансової стійкості, що призначені для оцінки депозитних установ. Аналіз цих індикаторів фінансової стійкості дозволяє Національному банку України сформулювати висновки щодо поточного стану банківської системи, виявляти можливі ризики та розробляти шляхи їх мінімізації. Поглиблений аналіз дозволяє сформулювати пропозиції щодо застосування антикризових інструментів управління банківським сектором.

Аналіз дванадцять основних індикаторів, що розраховуються Національним банком України, дозволив зробити висновок, що за кожним із них спостерігається поступове підвищення рівня фінансової стійкості. Серед основних здобутків банківської системи можна назвати покращення норми прибутку на активи з -12,47 у 2016 році до 2,77 у 2020 році, що свідчить про те, що практично всі банки почали приносити прибуток і, відповідно суттєво покращили свою стійкість. Поряд із цим, відбулося скорочення кількості

банківських установ до 74, шляхом виведення з ринків проблемних та фінансово нестійких банків, внаслідок чого покращився стан економіки в цілому. Також відбувається скорочення частки непрацюючих кредитів, що позитивно впливає на фінансовий стан самих банків, оскільки на їх погашення банкам необхідно витратити власний капітал, який вони могли б інвестувати в економіку. Таким чином, можна сказати, що на сьогоднішній момент банківська система України є фінансово стійкою з поступовим покращенням всіх показників діяльності.

Провівши оцінку загроз фінансовій безпеці банківської системи на основі ряду макроекономічних коефіцієнтів, можна зробити висновок, що банківська система України є достатньо стійкою по відношенню до них. Було проаналізовано такі показники, як монетизації економіки, випередження масою грошей індексу цін та показник кредитування, які мають достатній рівень. Однак, зважаючи на нестійку ситуацію у світі, необхідним є скорочення валютизації грошової маси, щоб бути менш залежними всі непередбачуваних ситуацій у світовій економіці та, шляхом збільшення частки саме національної валюти, можна досягти підвищення її стабільності. Також необхідно звернути увагу на показник частки готівкових коштів у грошовій масі, оскільки занадто велика їх частка суттєво ускладнює регулювання економіки та зменшує інвестиційні ресурси банківської системи.

Серед основних способів підвищення фінансової стійкості банківської системи було розглянуто підвищення капіталізації банківської системи та вдосконалення ризик-менеджменту комерційних банків.

Достатній рівень капіталізації – один з найважливіших критеріїв, за яким можна оцінити стан фінансової стійкості банківської системи. Адже достатній розмір власного капіталу впливає на економічну незалежність банків і їх здатність протистояти ризикам, що постійно виникають у процесі їх діяльності. На даний момент банківська система України дотримується всіх нормативів достатності капіталу, зокрема норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу станом на 2020 рік становив 21,98% при нормі не

менше 10%, а норматив достатності основного капіталу становить 15,67% при нормі не менше 7%. При цьому спостерігається стабільне зростання величини регулятивного капіталу, який протягом 2016-2020 років збільшився на 66,23. Таким чином, можна зробити висновок, що на даний момент у банківській системі України не має жодних проблем з достатністю капіталу. Проте, для подальшого забезпечення капітальної стійкості нами було запропоновано ряд заходів, необхідних для забезпечення достатності капіталу: підтримувати необхідні темпи зростання величини активів банків та власного капіталу; забезпечення достатньої кількості капіталу, утвореного за рахунок прибутку; підтримка необхідного рівня концентрації шляхом злиття та поглинання; посилення контролю за дотриманням нормативів достатності капіталу.

Аналіз та оцінка банківських ризиків дозволяє захиститися від непередбачуваних ситуацій, що можуть зашкодити стійкості банківської системи. Саме тому необхідно розвивати ефективну систему управління ризиками. Для цього НБУ були схвалені Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України в яких регламентовано перелік дій, які необхідно виконувати банкам для ідентифікації та подальшої роботи з ризиками. Для цього банкам необхідно впроваджувати наступні заходи: постійний моніторинг та оцінка ризиків, запобігання ухваленню нерегламентованих рішень щодо банківських ризиків, створення банком системи обміну та використання інформації щодо управління ризиками, формувати резерви для їх покриття, впроваджувати передовий міжнародний досвід щодо управління ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції. Київ: Ваіте, 2018. 826 с.
2. Словник української мови / ред.: Назарова І. С., Петровська О. П., Скрипник Л. Г., Юрчук Л. А.; Академія наук Української РСР. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні: Наукова думка, 1978. 853 с.
3. Гладинець Н. Ю. Фінансова стійкість банківської системи України та особливості її забезпечення в умовах кризових явищ. *Економічний простір*. 2015. № 94. С. 152–161.
4. Вербенська В. М. Стійкість банківської системи в умовах лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2013. 20 с.
5. Європейський центральний банк. Вимірювальні виклики в оцінці фінансової стабільності. Огляд фінансової стабільності, 2015. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/financialstabilityreview200512en.pdf>.
6. Фетисов Г. Г. Стійкість банківської системи та методологія її оцінки. Київ : Наукова думка, 2013. 497 с.
7. Варцаба В. І. Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2018. №1. С. 311–316.
8. Водоп'янова Н. О. Фінансова стійкість банківської системи. *Міжвузівський збірник наукових праць за підсумками III наукової конференції «Молодь та економіка: нові погляди та рішення»*. Київ, 2013. С. 11–12.

9. Шелудько Н. М. До визначення фінансової стійкості комерційного банку. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 3. С. 40–44.
10. Шиллер Р. І. Фінансова стійкість комерційного банку та шляхи її зміцнення. Київ: Наукова думка, 2014. 158 с.
11. Коваленко В. В., Радова Н. В. Моніторинг фінансової стабільності банківської системи України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. №2. С. 321–330.
12. Довгань Ж. М. Узагальнення наукових засад дослідження стійкості банківської системи. *Інноваційна економіка*. 2012. № 5. С. 260-263.
13. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 228 с.
14. Зверяков М. І., Зверяков А. М. Антикризове управління фінансовою стійкістю банку в умовах економічних дисбалансів: монографія. Одеса : ОНЕУ, 2015. 418 с.
15. Довгань Ж. М. Фактори порушення фінансової стійкості банківської системи України на макрорівні. *Сталий розвиток економіки*. 2013. №2. С. 328-335.
16. Непочатенко О. О., Бечко П. К. Теоретичні основи фінансової стійкості банківської системи. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 3. С. 77-82.
17. Ingves S. What is a useful central bank? Speech by Mr Stefan Ingves, Governor of the SverigesRiksbank. Central bankers' speeches, 2011. №4. URL: http://www.riksbank.se/Upload/Dokument_riksbank/Kat_publicerat/Tal/2010/101118_ingves_norgesbank_e.pdf.
18. Барановський О. І. Безпека банківської сфери. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 6. С. 40-47.
19. Гриценко Р. О. Економічна безпека банківської системи України. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 4. С. 27-28.

20. Зубок М. М. Безпека банківської системи. Київ, 2014. 306 с.
21. Єрмошенко М. М. Шляхи взаємного впливу фінансової безпеки держави і підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2017. № 3. С. 3-10.
22. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру. *Економічне прогнозування*. 2014. №1. С. 7-32.
23. Артеменко Д. А. Механізм забезпечення фінансової стійкості банківської діяльності: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2013. 32 с.
24. Вовченко Р. С. Забезпечення фінансової безпеки банківського сектору економіки України. *Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України: тези доповідей учасників IV науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених*. Університет банківської справи Національного банку України, м. Київ, 2014. С.23-25.
25. Александрова М. М. Розвиток фінансів в умовах відкритої економіки : монографія / за ред. проф. Петрука О. М. Житомир, 2015. 416 с.
26. Горбатов В. М., Григорова Л. І. Теоретико-методичні засади оцінки зовнішньоекономічної безпеки України. *Проблеми економіки*. 2013. № 1. С.34-42.
27. Коваленко В. В. Фінансова безпека у контексті стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи. *Вісник Української академії банківської справи*. 2016. № 1. С. 46-51.
28. Крупка І. М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки. *Бізнес Інформ*. 2014. № 6. С. 168.
29. Довгаль Ю. С., Чамара Р. О. Сутність фінансової стійкості банківської системи та ефективні шляхи її забезпечення. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 3. С. 104-107.

30. Про затвердження Положення про порядок формування обов'язкових резервів для банків України та філій іноземних банків в Україні : Постанова Правління Національного банку України від 16.03.2006 № 91. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0312-06>

31. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків : Постанова Правління Національного банку України № 279 від 06.07.2000. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0474-00>.

32. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління Національного банку України від 28.02.2001 № 368. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>.

33. Про банки і банківську діяльність : закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III (зі змін, та доп.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

34. Хаб'юк О. О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія. Івано-Франківськ. ОППО; Снятин : ПрутПринт, 2018. 260 с.

35. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.

36. Шульженко А. А. Забезпечення фінансової стійкості банків на основі підвищення рівня капіталізації. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 260 с.

37. Шумило І. М., Міщенко В. І. , Лисенко Р. Теоретичні і практичні аспекти аналізу стану фінансової системи економіки. *Вісник Національного банку України*. 2016. №3. С. 1-6.

38. Жежерун Ю.В. Оцінювання фінансової стійкості банківського сектору: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серій Економічні науки*. 2014. Вип. 6. Частина 4. С. 217-221.

39. Малахова О. Л., Михайлюк Р.В. Управління фінансовою стійкістю банків. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 270 с.

40. Коваленко В. В., Гаркуша Ю. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 9. С. 35–40.

41. Довгань Ж. М. Фінансова стійкість банківських установ у період економічної кризи. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 4. С. 20-26.

42. Показники фінансової стійкості. Керівництво по складанню. Вашингтон, округ Колумбія : Міжнародний Валютний Фонд. 2007. 312 с.

43. Моторя К. В. Теоретико-прикладні засади оцінювання фінансової стійкості банків. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2019. № 3. С. 56-67.

44. Лизогуб М. М. Індикатори фінансової стійкості як засіб оцінки ефективності фінансової системи України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №12. С. 99–102.

45. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи : інформаційно-аналітичні матеріали / за ред. В.І. Міщенко, О.І. Кіреєва, М.М. Шаповалової. Центр наукових досліджень НБУ, 2015. 97 с.

46. Довгань Ж. М. Індикатори та моніторинг фінансової стійкості банківської системи. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2015. Вип. 2. С. 31-41.

47. Індикатори фінансової стійкості та довідкові дані. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#4fsi>.

48. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2020 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads /article/FSR_2020-N1.pdf?v=4.

49. Грошово-кредитна статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#3fa>.

50. Валовий внутрішній продукт. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

51. Наглядова статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>.

52. Тиркало Р. І., Ткачук Н. М. Капіталізація банківської системи України: сучасний стан, проблеми, шляхи та перспективи зростання: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2013. 328 с.

53. Гладинець Н. Ю. Фінансова стійкість банківської системи України та особливості її забезпечення в умовах кризових явищ. *Економічний простір*. 2015. № 94. С. 152–161.

54. Офіційний сайт Національного банку України. Наглядова статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>.

55. Пила В. І., Копилюк О. І. Управління капіталізацією банків в умовах фінансової нестабільності. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 9 (112). С. 3-7.

56. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Інструкція, затв. постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368: у ред. постанови Правління НБУ від 13.02.2017 р. № 9. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/page>.

57. Офіційний сайт Національного банку України. Наглядова статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>.

58. Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків : Закон України № 1985-VIII від 23 березня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1985-19#Text>.

59. Банківська система України: інституційні зміни та інновації : монографія / за заг. ред. Л. О. Примостки. Київ : КНЕУ, 2015. 434 с.

60. Сідак О. В., Мороз Л. В. Банківські ризики та їх вплив на діяльність банківських установ. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. С.10-14.

61. Кочетигова Т. В., Алейнік А. Ю. Сутність та класифікація банківського ризику. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №16. С. 42-49.

62. Бородюк О. В. Як удосконалити управління банківськими ризиками. *Незалежний аудитор*. 2014. №9 (32). С. 96-107.

63. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України : схвалені постановою Правління Національного банку України від 28.03.2007 р. № 98. URL: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/korp_uprav/METHOD40.pdf

64. Бобиль В. В. Управління банківськими ризиками в умовах фінансової кризи: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 442 с.

ДОДАТКИ